

Arbetsrapport 2005 :33

Utbildningsvetenskapliga kommittén
- en ny aktör i forskningslandskapet

LILLEMOR KIM & EWA OLSTEDT

Institutet för studier av utbildning och forskning
Drottning Kristinas väg 33D
SE-114 28 Stockholm
www.sister.nu

ISSN 1650-3821

Utbildningsvetenskapliga kommittén

- en ny aktör i forskningslandskapet

Kartläggning av de första årens ansökningar till UVK

Lillemor Kim
Ewa Olstedt

FÖRORD

I denna rapport redovisas resultatet av en kartläggning av ansökningarna till Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté (UVK) under åren 2001-2003. Kartläggningen har genomförts av fil.dr. Lillemor Kim och fil.dr. Ewa Olstedt, på uppdrag av kommittén, som också utfärdat detaljerade anvisningar för uppdraget. Arbetet har redovisats för UVK vid flera tillfällen, senast i september 2004. Delar av resultatet har också behandlats vid ett seminarium på SISTER i mars 2004 tillsammans med den studie av Forskning om lärande i högre utbildning av samma författare (publicerad i Vetenskapsrådets rapportserie 2003 nr 14).

SISTER vill på detta sätt ge spridning åt resultatet av kartlägningsarbetet eftersom det på flera sätt ger intressant information både om hur ett nytt mångvetenskapligt forskningsområde formas i samspel mellan sökande och bedömare i ett forskningsråd men också av hur en ny aktör i forskningslandskapet påverkar sökandeströmmar och prioriteringar i forskningssystemet i övrigt.

Stockholm i februari 2005

Enrico Deiacò

VD, SISTER

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER	4
UPPDRAGET	7
UVK:S ANSÖKNINGSOMGÅNGAR 2001-2003	8
<i>UVK:s utlysningar</i>	8
<i>Ansökningarnas inriktning och utfall i stora drag</i>	9
ANSÖKNINGARNAS INNEHÅLL	16
<i>Utbildningsområde</i>	17
<i>Ämnes- och yrkesdidaktisk inriktning</i>	18
<i>Huvudsaklig frågeställning</i>	20
<i>Vetenskapligt perspektiv och metod</i>	24
<i>Särskilda prioriteringar</i>	26
DE SÖKANDE	28
<i>Kön och ålder</i>	28
<i>Disciplinär hemvist</i>	30
<i>Institutionell hemvist och lärosätesprofil</i>	31
EFFEKTER AV PLANERINGSBIDRAG	33
FÖRÄNDRINGAR I UVK:S OMGIVNING	35
BILAGA: TILLVÄGAGÅNGSÄTT OCH KLASSIFICERINGAR	38

SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER

När Utbildningsvetenskapliga kommittén (UVK) inrättades 2001 innebar det en medveten satsning på ett nytt och mångvetenskapligt forskningsområde till stöd för utvecklingen av utbildningsväsendet och lärarutbildningen. Därmed introducerades också en ny aktör på den svenska forskningsarenan. Bakom tillkomsten av UVK låg en intensiv diskussion mellan företrädare för en yrkesinriktad respektive problemorienterad definition av utbildningsvetenskap som forskningsfält motsvarande den som förs kring andra nya forskningsområden kopplade till de yrkesinriktade utbildningar som inlemtas i högskolan (ex. vårdvetenskap).

Rapporten redovisar en kartläggning av de tre första årens ansökningar till UVK och beskriver hur tillkomsten av det nya forskningsrådet påverkat sökandemönstret samt hur ett nytt vetenskapsområde som utbildningsvetenskap gradvis formas i samspel med presumtiva forskare inom området.

Några av de väsentligaste resultaten i sammandrag:

- Skolans problem har dominerat ansökningarna till UVK, framförallt frågor av studieövergripande karaktär. Förhållandevis få projekt har handlat om barns och vuxnas lärande i förskola och vuxenutbildning. När det gäller lärande i högre utbildning, som inledningsvis stod för en mycket liten del av ansökningarna, tyder kartläggningen på ett klart växande intresse.
- Forskning om lärarutbildning och lärarrollen har utgjort en mindre del av projekten och på det området har det inte heller skett någon ökning. Detta står dock inte i motsats till det förhållandet att den forskning som UVK stött är relevant för lärarutbildningen och den pedagogiska yrkespraktiken.
- Planeringsbidragen har spelat en betydande roll i inledningsskedet av kommitténs verksamhet för att få fram väl motiverade projektförslag och för utveckling av forskarskolor på det utbildningsvetenskapliga området.
- De sökande representerar ett brett spektrum av discipliner och läroanstalter även om det finns en klar koncentration till pedagogikämnet och till några läroanstalter (i första hand Göteborgs och Linköpings universitet).
- Fyrtioåringarna dominerar som huvudsökande till UVK, bara var tionde är född 1960 eller senare. Könsfördelningen har blivit jämnare över åren men kvinnliga huvudsökande har i genomsnitt fått ett något sämre utfall på sina ansökningar. Det finns vissa skillnader i intresseinriktning mellan olika åldersgrupper, de äldre är mer intresserade av lärarutbildning och systemstudier medan de yngre engagerar sig mer i studier av lärande och kunskapsbildning, kunskapstraditioner och nya undervisningsmetoder.
- Många ansökningar har ämnesdidaktisk inriktning och dessa har också haft god framgång i UVK:s bedömningsprocess. Vid de första ansökningstillfällena fanns sannolikt ett uppdämt behov på det ämnesdidaktiska området. När UVK sedan breddade utlysningstexten minskande andelen ämnesdidaktiska projekt till förmån för ansökningar av allmän utbildningsvetenskaplig karaktär. De yrkesdidaktiska projektförslagen har genomgående varit få och gett sämre utdelning.

- Forskning om lärande och kunskapsbildning har dominerat. Över hälften av projektförslagen kan klassas in under denna rubrik. Andelen projekt som är inriktade på lärande och kunskapsbildning under speciella villkor (specialpedagogik, handikapp, flerkulturella miljöer och grupper med särskilda behov) har ökat under de första tre åren. Den mest påtagliga förändringen är annars den ökning som skedde 2003 av mer makrobetonade projekt om utbildningssystemets utveckling/styrning och samspel med samhällsutvecklingen i stort, allt i enlighet med UVK:s prioriteringar.
- I många ansökningar beskrivs syfte och ämnesval i termer som ansluter till den rådande politiska diskussionen, framförallt om skolans värdegrund, fostran till demokrati och medborgarskap, social och etnisk mångfald, hållbar utveckling och liknande problem.
- Många ansökningar har ett mång- eller tvärvetenskapligt angreppssätt, vilket är naturligt med tanke på forskningsområdets karaktär. Såväl sökande som bedömare lägger dock olika innebörd i dessa begrepp. Det har också varit viss respons på kommitténs prioritering av studier med genus- och mångkulturellt perspektiv.
- Någon närmare analys av vetenskapligt angreppssätt och metod ingår inte i kartläggningen, som till största delen grundas på kortbeskrivningarna i ansökningarna. En fjärdedel av ansökningarna har ej kunnat klassificeras på denna grund vad gäller perspektiv och metod, ibland beroende på att de har en mångvetenskaplig ansats. Detta har dock inte hindrat dem att få utdelning i samma omfattning som ansökningar med mer entydigt formulerade perspektiv- och metodval.

Kartläggningen visar att det skett en ämnesmässig breddning av forskningen kring utbildningsvetenskapliga problemställningar. Utbildningsvetenskapen utvecklas nu snabbt åt det mångvetenskapliga hållet, vilket återspeglas i den stora variationen både mellan och inom enskilda projekt när det gäller vetenskapligt perspektiv och metod. Metodmässigt råder dock en viss begränsning genom att endast ett fåtal projekt tillämpar mer avancerad kvantitativ metodik.

Kanske är den viktigaste slutsatsen av kartläggningen det förhållandet att bevilningsprocenten ("success rate") är ungefär densamma över olika problemområden och sökandekategorier. Det råder med andra ord en god överensstämmelse mellan forskarnas och kommitténs prioriteringar. Detta är noterbart med tanke på att det rått så skilda uppfattningar i frågan om utbildningsvetenskapens syfte och avgränsning, inte bara mellan vetenskapssamhällets olika delar utan även i relation till lärarprofessionen. Det jämna utfallet kan ses som ett resultat av anpassning från såväl kommitténs som de sökandes sida. Sökandemönstret tyder på att det skett en anpassning från de sökandes sida till UVK:s prioriteringar. Kommittén å sin sida har inte gjort några större markeringar i samband med sina fördelningsbeslut utan i stort sett följt de sökandes forskningsintressen. Detta så långt man kan bedöma utifrån ansökningarna. Vad det i slutändan blir för forskning som resultat av UVK:s satsningar (vilka frågeställningar som kommer att belysas, vilken betydelse de får på utbildningsvetenskapens utveckling som tvärvetenskapligt forskningsområde, metodutveckling mm.) kan avgöras först i efterhand. Det råder som bekant inte alltid överensstämmelse mellan planer och slutlig utformning av forskningsprojekt.

Rapporten innehåller även en översiktlig beskrivning av förändringarna i UVK:s omvärld. Kommittén tillkom under en period av stora omstruktureringar i det svenska systemet för forskningsfinansiering. Sektorsforskningen inom utbildningsområdet utvecklades samtidigt som resurserna för utvecklingsinsatser förstärktes vid myndigheterna och genom satsningar av nya FoU-finansiärer som Vinnova och KK-stiftelsen. Tyngdpunkten i de offentliga FoU-investeringarna på utbildningsområdet försköts därmed från forskning mot praktisk tillämpning. Det är inte första gången i historien som man försöker styra utbildningsforskningen i denna riktning.

Att utbildningsvetenskap infördes som ett eget område för forskningsstöd har otvivelaktigt inneburit en kraftig ökning av resursflödet till utbildningsvetenskaplig forskning, men inte fullt ut i

den omfattning som tillkomsten av UVK kan ge intryck av. Man måste ta hänsyn till plus- och minusposter även från andra finansieringskällor. Viktigare än den kvantitativa tillväxten är ändå de effekter den beskrivna utvecklingen haft på utbildningsforskningens innehåll och styrning. Förutom den nämnda förskjutningen mot utvecklingsarbete vid myndigheterna menar vi att den inneburit en ökad fokusering av den utbildningsvetenskapliga forskningen på lärandeprocesser och lärarutbildning och ett ökat inflytande från forskarnas sida på forskningen inom området. I denna skärningspunkt mellan olika intressen och utvecklingstrender verkar UVK. Hur dess resurser fördelas och utnyttjas är betydelsefullt för utbildningssektorns framtid och bör bli föremål för fortsatt uppföljning och diskussion.

UPPDRAGET

Rapporten redovisar resultatet av ett kartläggningsuppdrag givet till SISTER (Institutet för studier av utbildning och forskning). I uppdraget beskriver Utbildningsvetenskapliga kommittén (UVK) sina inledande verksamhetsår ”som en sökprocess där relationen till andra vetenskapsområden och anslagsgivare gradvis blir tydligare”. Avsikten med kartläggningen är att genom analys av sökandemönstret i relation till kommitténs beslut och prioriteringar belysa hur denna sökprocess förlöpt.

Uppdraget omfattar en analys av utlysningstexterna för åren 2001, 2002 och 2003 samt på dessa analyser baserade kartläggningar av inkomna ansökningar, uppdelat på totala antalet ansökningar och beviljade ansökningar. Uppgiften består i att kartlägga och belysa såväl de sökandes val som kommitténs prioritering i avseende på en rad olika kriterier: projektens inriktning och forskningsansats, de sökandes bakgrund och hemvist samt projektens finansiering och utformning i vissa bestämda avseenden. Kommitténs särskilda prioriteringar av mång- och tvärvetenskaplighet, genusperspektiv mm skall också belysas och eventuella tendenser till förändringar mellan åren skall identifieras. För vissa ansökningar har UVK beviljat planeringsbidrag. Kartläggningen skall även innefatta en uppföljning av dessa ansökningar med avseende på huruvida de sökande återkommit med ny ansökan och hur, i så fall, denna ansökan behandlats. Slutligen ingår i uppdraget att relatera UVK till andra aktörer på näraliggande områden och studera effekterna av att utbildningsvetenskap införts som ett eget område för forskningsstöd.

Tillvägagångssättet och underlaget för kartläggningen redovisas i bilagan.

Rapporten kan ses som ett komplement till den studie av Forskning om lärande i högre utbildning som redovisats i Vetenskapsrådets rapportserie (2003, nr 14) men har ett vidare syfte genom att kartläggningen i detta fall avser hela UVK:s område oberoende av utbildningsform. Från SISTER:s utgångspunkt är denna kartläggning en i raden av studier som belyser vilka effekter som uppstår i forskningsfinansieringssystemet när nya aktörer träder in och nya tvärvetenskapliga forskningsområden tar plats på arenan. Rapporten kan därmed tillsammans med andra liknande kartläggningar ligga till grund för mer generella diskussioner om pågående förändringar i det svenska forskningslandskapet.

UVK:S ANSÖKNINGSOMGÅNGAR 2001-2003

UVK:s utlysningar

Utbildningsvetenskapliga kommittén kom till efter riksdagens beslut om en reformerad lärarutbildning (prop. 1999/2000:135). Syftet var att förstärka den utbildningsvetenskapliga forskningens roll som vetenskaplig resurs för lärarutbildningen och de pedagogiska yrkesverksamheterna. Utbildningsvetenskap definierades också inledningsvis som ett vetenskapsområde för lärarutbildningen och den pedagogiska yrkesverksamheten även om lärande i arbetslivet också angavs som en viktig komponent i vetenskapsområdet. UVK inrättades 2001 med uppgift att svara för den närmare fördelningen av särskilt anvisade medel för forskningsstöd, forskarskolor och andra insatser i syfte att främja god kvalitet i ”forskning som bedrivs i anslutning till lärarutbildningen och som svarar mot behov inom lärarutbildningen och den pedagogiska yrkesverksamheten”. För år 2001 disponerade kommittén 20 milj. kr, för år 2002 80 milj. kr och för år 2003 120 milj. kr. Genom senare beslut har kommitténs mandat utsträckts till att gälla t.o.m. utgången av år 2005.

Inledningsvis var kopplingen till lärarutbildningen mycket stark men perspektivet på utbildningsvetenskap som forskningsområde har successivt breddats. I forskningspropositionen 2000/2001:3 betonade regeringen att det var angeläget inte bara att stärka och bredda den vetenskapliga basen för lärarutbildningen utan också att öka kunskaperna om utbildning och lärande i vid mening. I sina utlysningstexter har kommittén gett uttryck för hur den tolkat sitt uppdrag och även här kan man skönja en viss förskjutning i inriktningen.

Vid UVKs första utlysning av medel för år 2001, som skedde bara några månader efter kommitténs inrättande, identifierades följande områden:

Forskning om lärande och kunskapsbildning

- inom skolväsendet (förskola, grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning)
- inom högre utbildning (särskilt lärarutbildning), folkbildning, informella miljöer och arbetsliv.

Forskning om skolsystemets/utbildningssystemets

- utveckling
- samspel med social/politisk förändring.

Kommittén betonade att forskning borde initieras inom områden där det saknas nya (gärna tvärvetenskapliga eller mångdisciplinära) forskningsprogram av relevans för lärarutbildningen och den pedagogiska yrkesverksamheten. Bl.a. framhölls lärarnas och skolledarnas behov av kunskaper om verksamhetens innehåll, uppläggning och resultat i ett mer decentraliserat utbildningssystem. Stöd kunde utgå till såväl disputerade forskare som doktorander samt till inrättande av forskarskolor.

Utlysningstexten inför 2002 års ansökningsomgång var i stort sett likalydande med den första med den skillnaden att kommittén särskilt uppmanade till etablerandet av nationella forskarskolor inom vissa utpekade områden: språk och humaniora, samhällsvetenskap samt yrkeskunskaps didaktik. Kraven på ansökningar om forskarskolor skärptes också.

Inför 2003 års ansökningsomgång skedde en påtaglig vidgning av formuleringarna kring begreppet utbildningsvetenskap men också en tydligare markering av vissa prioriterade områden. Inte bara kunskap om utbildningssystemets politiska och sociala utan även dess ekonomiska villkor skrevs in i utlysningstexten. Mångfald inom utbildning och undervisning med avseende på kön, etnicitet, social bakgrund, begåvning, funktionshinder mm angavs som angelägna forskningsområden (med nyckelorden normalisering, integration, marginalisering) liksom internationella jämförelser som kunde bidra till ökad förståelse för lärandets, kunskapsbildningens och kunskapsanvändningens villkor. Utbildning inom naturvetenskap och teknik och det konstnärliga

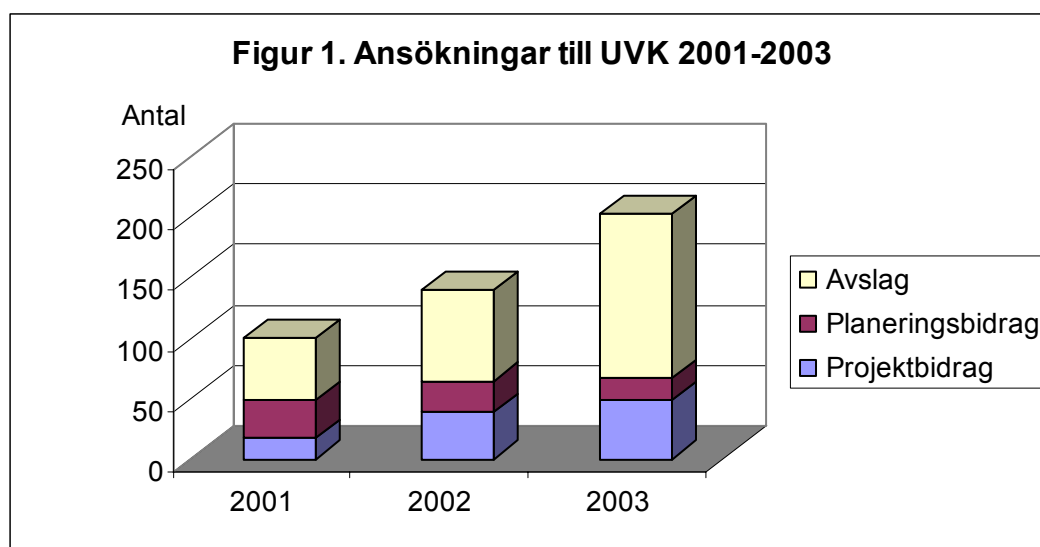
ga området samt kring grupper med särskilda behov pekades ut som angelägna områden för den utbildningsvetenskapliga forskningen. Slutligen betonades vikten av genusaspekter och de sökande uppmanades att redovisa på vilket sätt man avsåg att beakta detta i forskningsarbetet.

Vid detta senare ansökningstillfälle omformulerades även skrivningarna om yrkesverksamhetens kunskapsbehov och kommittén lanserade en satsning på s.k. praxisnära forskning definierat som forskning kring aktuella och grundläggande frågor i den pedagogiska yrkesverksamheten. Syftet var att bidra till kunskapsutvecklingen inom läraryrkets kärnfrågor genom forskning som fördjupar förståelsen av den praktiska verksamheten och forskning i anslutning till utveckling av denna verksamhet.

Kravet på samverkan och medfinansiering betonades redan från början i kommitténs utlysningar. Utgångspunkten var att deltagande lärosäten tillsammans skulle satsa egna resurser motsvarande minst en tredjedel av de medel som UVK anvisar. Även om det inte var ett absolut krav har det understrukits att forskningen lämpligen bör utföras i nätverk med forskare från flera lärosäten, varav minst en högskola och ett lärosäte med fasta forskningsresurser inom ett eller flera vetenskapsområden.

Ansökningarnas inriktning och utfall i stora drag

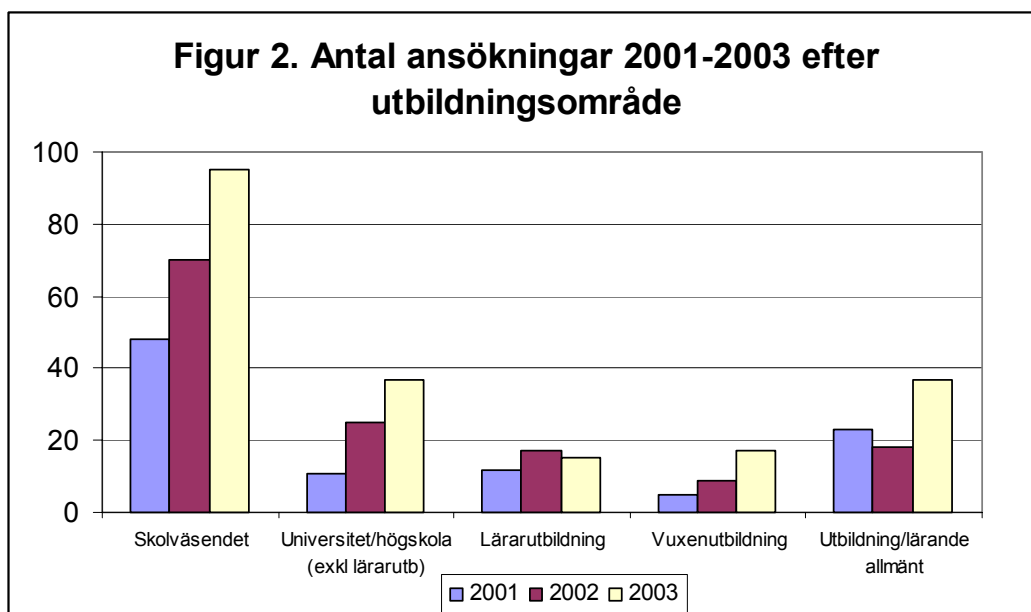
Konkurrensen om UVK:s forskningsanslag ökade successivt under perioden 2001-2003, en naturlig utveckling för ett forskningsråd under uppbyggnad. Antalet ansökningar dubblerades från ca 100 vid det första till ca 200 vid det tredje ansökningstillfället. De första två åren beviljades närmare hälften av ansökningarna antingen projekt- eller planeringsbidrag. Den tredje ansökningssomgången fick endast var tredje ansökan bidrag av något slag. Antalet ansökningar som fått planeringsanlag har minskat successivt. Det första året fick var tredje ansökan sådant bidrag medan det bara utdelades planeringsbidrag till 18 sökande (9%) inför år 2003 (Figur 1). Första året beviljades sammanlagt ca 60 milj. kr, andra året ca 129 milj. kr och tredje året 133 milj. kr i form av 104 projektbidrag och 74 planeringsbidrag. Projektens längd varierade mellan ett och fyra år.

Utbildningsområde

Som framgår av utlysningstexterna är UVK:s verksamhetsområde brett definierat och täcker inte bara det offentliga skolväsendet, lärarutbildningen och den högre utbildningen utan också lärande i informella sammanhang, folkbildning och arbetsliv. Till detta kommer forskning om utbildning och lärande utan koppling till någon speciell utbildningsform eller nivå.

En grovindeling av ansökningarna efter olika utbildningsformer (med utgångspunkt i formuleringen i utlysningstexterna) redovisas i figur 2. Av figuren framgår att forskning om undervisning och lärande i skolväsendet, från förskola till gymnasieskola, dominerat ansökningarna. Merparten av dessa ansökningar har gällt studieövergripande frågor inkl. forskning om lärarrollen och läraryrket i det allmänna skolväsendet. Därefter kommer forskning om utbildning och lärande på högskolenivå samt ansökningar utan inriktning mot något speciellt område i utbildningssystemet. Den första ansökningsomgången 2001 var det få ansökningar som avsåg lärande i högre utbildning men antalet ökade betydligt 2002 och 2003. Antalet projektansökningar som behandlar lärarutbildningsfrågor har däremot varit i stort sett konstant alla tre åren medan vuxnas lärande ökat, men från en mycket låg nivå det första året.

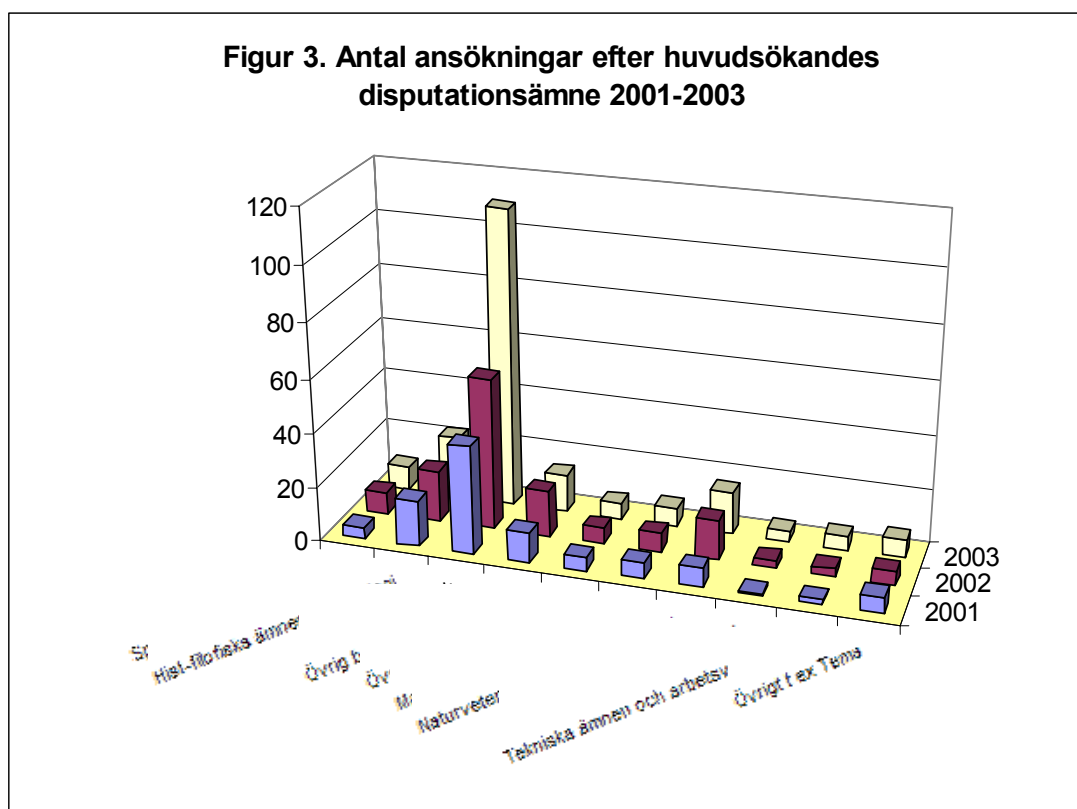
När det gäller "success rate" (andel beviljade ansökningar) har det inte varit så stora skillnader mellan utbildningsområdena. Planeringsbidragen fördelar sig också relativt jämnt. Lägst andel beviljade ansökningar har det varit på gymnasie-, vuxenutbildnings- och högskoleområdena medan förskoleområdet och ansökningar om undervisning och lärande allmänt haft en genomsnittligt högre andel beviljade ansökningar. Ser man till storleken av de forskningsbidrag som UVK beviljat under perioden 2001-2003 så är det en klar övervikt för forskning inriktad på mer generella frågor rörande undervisning och lärande i skolväsendet och motsvarande utan inriktning mot någon specifik utbildningsform eller nivå (Tabell 1). Av de drygt 320 milj. kr som fördelades de tre första ansökningsomgångarna gick drygt 190 milj. kr till sådana mer övergripande projekt. Här låg också de genomsnittliga bidragen något högre. Betydligt mindre eller 25 milj. kr gick till projekt som riktade sig mot mindre barns lärande och ännu något mindre till vuxnas lärande. Forskning om lärande i högre utbildning tog i anspråk närmare 70 milj. kr varav 29 milj. kr avsåg projekt om lärarutbildning.

Tabell 1. Beviljade ansökningar (projekt- och planeringsbidrag) samt beviljade belopp 2001-2003 efter utbildningsområde och nivå.

Utbildningsområde/nivå	Antal beviljade ansökningar	Andel beviljade ansökningar	Beviljade belopp (tkr)
Skolväsendet, förskola (barns lärande)	12	48,0	25 198
Skolväsendet, grundskola	11	37,9	8 680
Skolväsendet, gymnasieskola	8	34,8	10 885
Skolväsendet, stadieövergripande	59	43,4	114 805
Universitet/högskola (exkl. lärarutbildning)	22	30,1	38 298
Lärarutbildning	17	38,6	29 042
Vuxnas lärande i arbetsliv, folkbildning, informellt mm	10	32,3	18242
Utbildning/lärande allmänt	39	50,0	77 695
Totalt	178	40,5	322 845

Ämnesinriktning

Utbildningsvetenskapens karaktär av tvär- och mångvetenskap i kombination med betoningen av nätverk och samarbete med universitet och högskolor med fasta forskningsresurser gör att ansökningarna i allmänhet inte kan hänföras entydigt vare sig till läroanstalt eller till ämnesområde. För att ändå ge en bild av den ämnesmässiga och institutionella tyngdpunkten i sökandemönstret har ansökningarna klassificerats efter de huvudsökandes disputationsämne och institutionella tillhörighet (Figur 3 och 4).

Inte oväntat dominerar pedagogikämnet. Mellan de tre ansökningstillfällena ökade t o m andelen ansökningar med en pedagogisk forskare som huvudsökande från 40 till 55 procent. Närmast i tur kommer sökande från historisk-filosofiska ämnen (filosofi, vetenskapsteori, litteraturvetenskap m.fl.) och från övriga beteendevetenskapliga ämnen (psykologi och sociologi). Ansökningar från språkämnen förekommer också relativt frekvent liksom från övriga samhällsvetenskapliga ämnen (statsvetenskap och företagsekonomi). Sammantaget svarar humaniora och samhällsvetenskap för tre fjärdedelar av ansökningarna. Matematik och de stora naturvetenskapliga skolämnen fysik och kemi samt datavetenskap svarar för huvudparten av ansökningarna från det matematisk-naturvetenskapliga området. Ansökningarna från sistnämnda håll har också ökat markant 2002-2003 jämfört med det första året. Medicin och teknik är däremot sämre representerade. Inte en enda ansökan av medicinska forskare har beviljats och endast ett fåtal projekt från teknikområdet.

Om man bortser från just medicin så finns inga påfallande skillnader i "success rate" mellan sökande från olika vetenskapsområden (Tabell 2). Ansökningar från historisk-filosofiska ämnen och matematik har den högsta andelen beviljade projekt. För pedagogikämnet kan man skönja en klart nedåtgående trend. Den kraftiga ökningen av antalet ansökningar från det hållet har resulterat i en ökad andel avslag. Endast 29 procent av pedagogikansökningarna beviljades inför år 2003. Projekt med pedagogiska forskare som huvudsökande har ändå fått hälften av de bidrag som UVK delat ut 2001-2003.

Anslagen varierar överlag från ettåriga planeringsbidrag om 100 000 kr upp till fleråriga forskningsprojekt i storleksordningen 10-12 milj. kr. Den senare typen av projekt återfinns förutom i pedagogik/läroutbildning även vid några humanistiska och samhällsvetenskapliga institutioner. Projektbidragen är i genomsnitt högre inom de samhällsvetenskapliga och språkvetenskapliga områdena än inom övrig humaniora och naturvetenskap-teknik. Till forskare inom de sistnämnda områdena har det delats ut förhållandevis många planeringsbidrag, troligen med avsikt att initiera lärandeforskning inom nya områden.

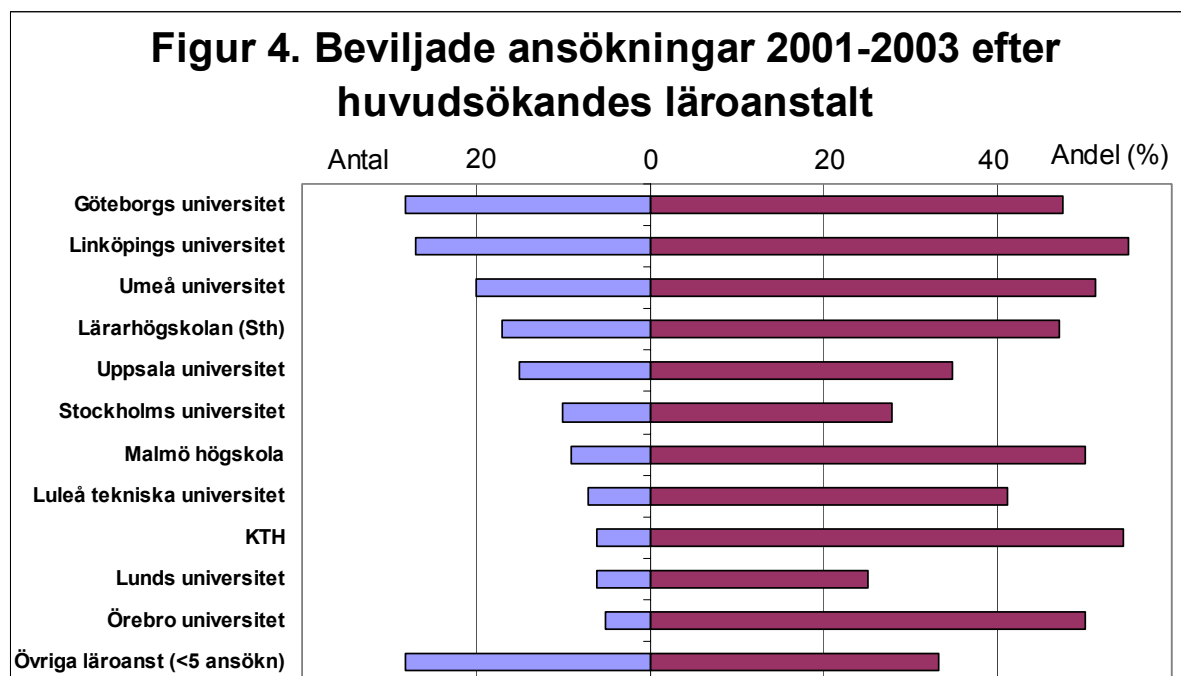
Tabell 2. Beviljade ansökningar (projekt- och planeringsbidrag) samt beviljade belopp 2001-2003 efter huvudsökandes disputationssämne.

Huvudsökandes disputationssämne	Antal beviljade ansökningar	Andel beviljade ansökningar	Beviljade belopp (tkr)
Språkvetenskapliga ämnen	10	47,6 %	22 578
Historisk-filosofiska ämnen och teologi	32	54,2 %	53 039
Pedagogik	80	38,8 %	162 070
Övrig beteendevetenskap	14	33,3 %	31 190
Övrig samhällsvetenskap	6	35,3 %	14 520
Matematiska ämnen och data	10	50,0 %	15 233
Naturvetenskap inkl lantbruk, miljö	14	36,8 %	13 842
Medicinska ämnen och vård	0	0,0 %	0
Tekniska ämnen och arbetsvetenskap	4	40,0 %	4 712
Övrigt bl.a. Tema	8	44,4 %	5 661
Totalt	178	40,5 %	322 845

Läroanstalt

Hur är då de olika lärosätena representerade i UVK:s ansökningsomgångar? Av Figur 4 framgår det totala antalet beviljade ansökningar per läroanstalt samt varje läroanstalts totala "success rate" under perioden 2001-2003. Göteborgs och Linköpings universitet är i en klass för sig med närmare 30 beviljade ansökningar och en relativt hög beviljningsprocent. De övriga universiteten med anknytande lärarhögskolor (i Stockholm och Malmö) men även Luleå tekniska universitet, KTH och Örebro universitet bildar en mellangrupp med 5-20 beviljade projekt per läroanstalt under perioden. Att universiteten i Lund och Stockholm har relativt få beviljade projekt skall ses mot bakgrund av att de saknar egna lärarutbildningsinstitutioner. I restgruppen med färre än fem beviljade projekt per läroanstalt återfinns flertalet övriga högskolor i landet inklusive några konstnärliga högskolor. Denna grupp har en genomsnittlig "success rate" på samma nivå som de universitet som saknar egna lärarhögskolor.

Ser man till de anslagna beloppens storlek framgår att Göteborgs universitet och Lärarhögskolan i Stockholm är de största bidragstagarna (Tabell 3). Vid de tre första ansökningstillfällena lyckades huvudsökande med hemvist vid dessa lärosäten få anslag från UVK om ca 50 milj. kr vardera. Linköpings universitet kom närmast därefter med ett utfall på drygt 40 milj. kr. Uppsala, Stockholms och Lunds universitet fick betydligt sämre utdelning. Då bör man komma ihåg att många projekt är av nätverkskaraktär och att medlen i praktiken säkert får en större spridning. Uppgifterna här refererar endast till de huvudsökandes institutionella hemvist. Planeringsanslag utdelades framförallt till sökande från Linköpings och Umeå universitet samt ett antal mindre högskolor i landet. Det beviljades även enstaka stora forskningsanslag till nya högskolor och universitet som Växjö universitet, Mälardalens högskola och Högskolan Kristianstad.

Tabell 3. Beviljade ansökningar (projekt- och planeringsbidrag) samt beviljade belopp 2001-2003 efter huvudsökandes läroanstalt.

Huvudsökandes lärosäte	Antal beviljade ansökningar	Andel beviljade ansökningar	Beviljade belopp (tkr)
Göteborgs universitet	28	47,5	56 265
Linköpings universitet	27	55,1	41 652
Umeå universitet	20	51,3	27 452
Lärarhögskolan i Stockholm	17	47,2	50 148
Uppsala universitet	15	34,9	18 828
Stockholms universitet	10	27,8	18 828
Malmö Högskola	9	50,0	10 710
Luleå tekniska universitet	7	41,2	12 982
KTH	6	54,5	6 150
Lunds universitet	6	25,0	10 336
Örebro universitet	5	50,0	7 690
Övriga läroanstalter (< 5 ansökningar)	28	33,3	49 348
Totalt	178	40,5	322 845

Forskarskolor

Av det totala antalet ansökningar 2001-2003 avsåg 23 stycken bidrag till forskarskola eller forskarskoleliknande projekt. Sex sådana projekt samt 4 planeringsbidrag beviljades medel om sammanlagt drygt 40 milj. kr., flertalet under de två första åren. De största bidragen gick till forskarskolor i

- vuxnas lärande
- estetiska lärprocesser: gestaltning-kunskap-didaktik
- matematik med ämnesdidaktisk inriktning
- svenska med didaktisk inriktning
- specialpedagogik

Planeringsanslag gick till forskarskolor i

- ämnesdidaktik för högre utbildning i naturvetenskap och teknik,
- pedagogisk historia,
- den högre utbildningens förutsättningar, processer och effekter

Ett antal av dessa planerade forskarskolor har sin tyngdpunkt på lärande i högre utbildning, vilket kan tolkas som att det finns ett visst intresse att initiera samverkansprojekt över institutionsgränserna i forskningen om högre utbildning

Bland avslagen märks ett antal ansökningar om forskarskolor med bredare utbildningsvetenskaplig inriktning t.ex. forskarskolor i lärande, modern historia och samhällsvetenskap, yrkesutbildning, lärares yrkespraktik och skolledning. Men även ansökningar om bidrag till ämnesdidaktiska forskarskolor i moderna språk och naturvetenskap har fått avslag.

Tidsutsträckning och finansiering

Sökta belopp är oftast – men inte alltid – större än beviljade belopp och projektansökningarna sträcker sig över varierande tidsperioder. Beviljade projektbidrag varierar i tid mellan ett och fyra år men det helt övervägande antalet beviljade projektbidrag sträcker sig över tre år (Tabell 4). Det genomsnittliga projektbidraget var ca 3 milj. kr. När det gäller planeringsbidrag handlar det nästan alltid om ettårsbidrag, schablonbidrag på ca 100 000, 150 000 eller 195 000 kr, i enstaka fall högre belopp. De största bidragen, över 5 milj. kr., beviljades projekt på skolområdet och ämnesdidaktiska forskarskolor, inte ett enda högskoleprojekt (frånsett lärarutbildning) fick bidrag i den storleksordningen.

Kravet på medfinansiering med minst en tredjedel från lärosätens sida har inte preciserats närmare i samband med UVK:s beslut utan ersatts med krav på redovisning i efterhand. Dessa uppgifter har därför inte ingått i vår kartläggning.

Tabell 4. Antal beviljade projektbidrag 2001-2003 efter projektens tidsutsträckning

Tidsutsträckning	2001	2002	2003	Totalt
1-år		3		3
2 år	2	4	9	15
3 år	12	32	31	75
4 år	3		8	11

ANSÖKNINGARNAS INNEHÅLL

En analys av innehållet i ansökningarna svarar på frågan hur forskarsamhället reagerat på utlysningarna, hur man tolkat utlysningstexterna och vilken inriktning och tyngdpunkt forskare från olika discipliner vill ge åt utbildningsvetenskap som självständigt forskningsområde. Genom att studera utfallet får man en bild av hur UVK i praktiken tolkat sitt uppdrag och operationaliserat begreppet utbildningsvetenskap. Eventuella förskjutningar mellan de tre åren kan ge en antydan om riktningen i denna ömsesidiga sökprocess.

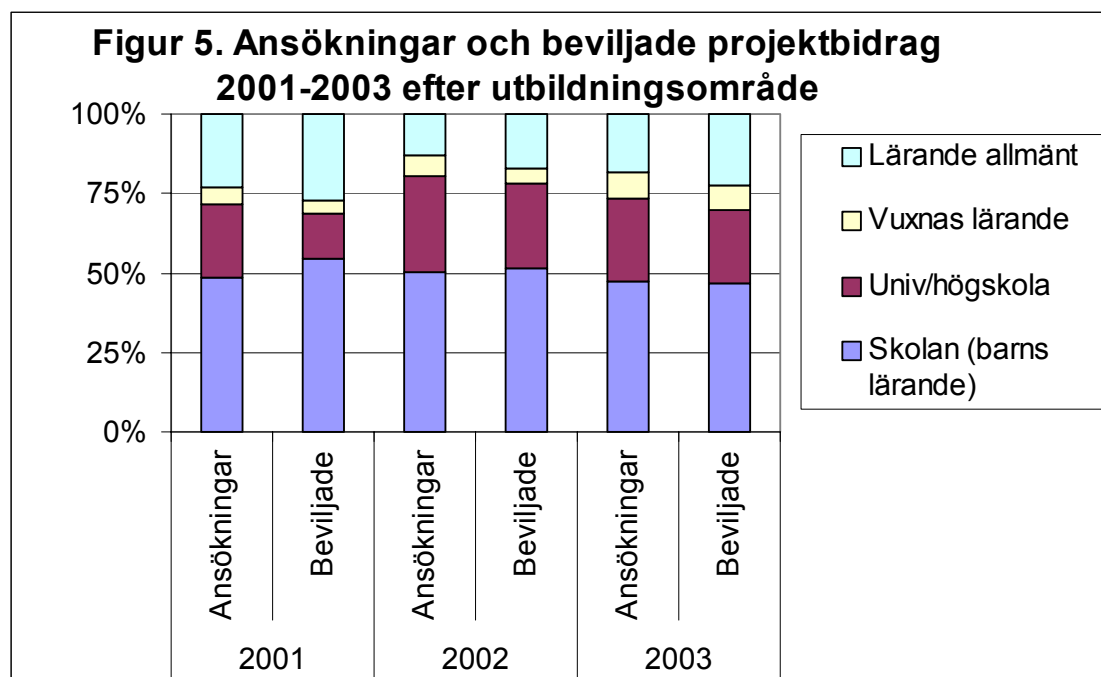
Vår analys av ansökningarnas innehåll grundas huvudsakligen på den kortbeskrivning och de nyckelord som de sökande givit i ansökan (se vidare bilagan). Denna information har i många fall visat sig otillräcklig för att göra en tillfredsställande klassificering av såväl frågeställning som vetenskapligt angreppssätt. Detta kräver mer detaljerad genomgång av projektbeskrivningarna och expertbedömning av företrädare för olika vetenskapliga discipliner samt på denna grundad genomgång av skilda synsätt på det utbildningsvetenskapliga forskningsfältet. Det har inte varit möjligt att göra en sådan ingående analys av ansökningarna. Projektbeskrivningarna är inte heller av den karaktären att det låter sig göras utan inhämtande av ytterligare information från de sökande. Det förhållandet att utbildningsvetenskap är ett nytt forskningsområde under utveckling gör att forskningsansatsen i många ansökningar är sökande och explorativ. Det ligger dessutom i forskningsområdets natur att traditionella vetenskapliga metoder och angreppssätt inte alltid är tillämpbara. Den mångvetenskapliga ambitionen innebär att många projekt består av flera delstudier med olika vetenskaplig inriktning där företrädare för skilda discipliner och forskningstraditioner föreslås samverka kring en gemensam problemställning. Det är själva frågeställningen, inte angreppssätt och metod, som definierar projektet som utbildningsvetenskapligt relevant.

Vi har mot denna bakgrund valt att göra en mycket grov klassning av ansökningarna i fyra olika dimensioner:

- 1) *Utbildningsområde och nivå* dvs. mot vilken del av utbildningssamhället som projektets frågeställning riktar sig (skolsystemet, högskolesystemet, vuxenutbildningen eller utbildning och lärande allmänt).
- 2) *Ämnes- respektive yrkesdidaktisk inriktning* dvs. om ansökan är inriktad på frågor om villkor för undervisning och lärande inom specifika ämnen eller yrkesutbildningar eller på frågor av allmän utbildningsvetenskaplig karaktär.
- 3) *Huvudsaklig frågeställning* i enlighet med UVK:s utlysningstexter dvs. om projektets övergripande frågeställning gäller lärande och kunskapsbildning (under allmänna eller specifika villkor), lärares yrkesutövning och utbildning, analys av kunskapstraditioner, lärandemetoder eller studier av utbildningssystemets samspel med samhällsutvecklingen.
- 4) *Vetenskapligt perspektiv och metod* där vi fått nöja oss med att skilja ut vissa typer av vanligt förekommande angreppssätt utan krav på systematik eller heltäckning och där en stor grupp ansökningar inte kunnat klassificeras.

Utbildningsområde

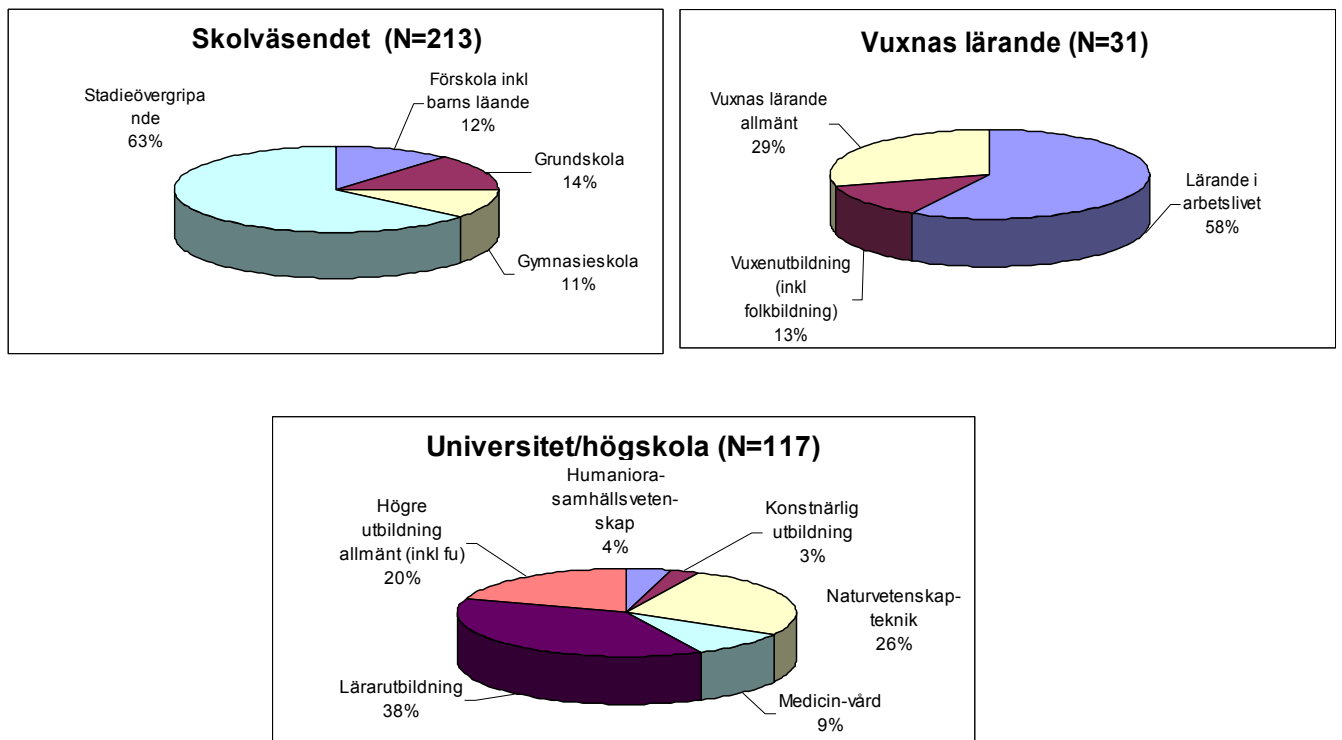
I den inledande översikten redovisas ansökningarnas fördelning efter utbildningsområde (Figur 2) och utfallet i form av beviljade ansökningar inom respektive område (Tabell 1). Där framgår att ansökningar rörande undervisning och lärande i det allmänna skolväsendet dominerat ansökningarna till UVK de tre första åren. Det andra året ökade andelen ansökningar till projekt på högskoleområdet och det tredje året blev det en något jämnare fördelning mellan olika utbildningsområden även om det alltjämt var få ansökningar som gällde vuxnas lärande. Eftersom det inte varit några större skillnader i "success rate" återspeglas i stort sett samma mönster i fördelningen av beviljade projekt (Figur 5).

Den närmare fördelningen på delområden/nivåer i utbildningssystemet (Figur 6) visar att skolprojekten framförallt varit inriktade på frågor av allmän och stadieövergripande slag, huvudsakligen frågor om villkoren för undervisning och lärande, lärarrollen mm i det allmänna skolväsendet. Dessa frågor berör i stor utsträckning grundskolans problematik varför man kan säga att både förskolan (barns lärande) och gymnasieskolan varit underrepresenterade i UVK:s ansökningar. På motsvarande sätt är det mycket få projektförslag som gällt lärande inom vuxenutbildning eller folkbildning. Merparten av ansökningarna om vuxnas lärande har avsett lärande i arbetslivet.

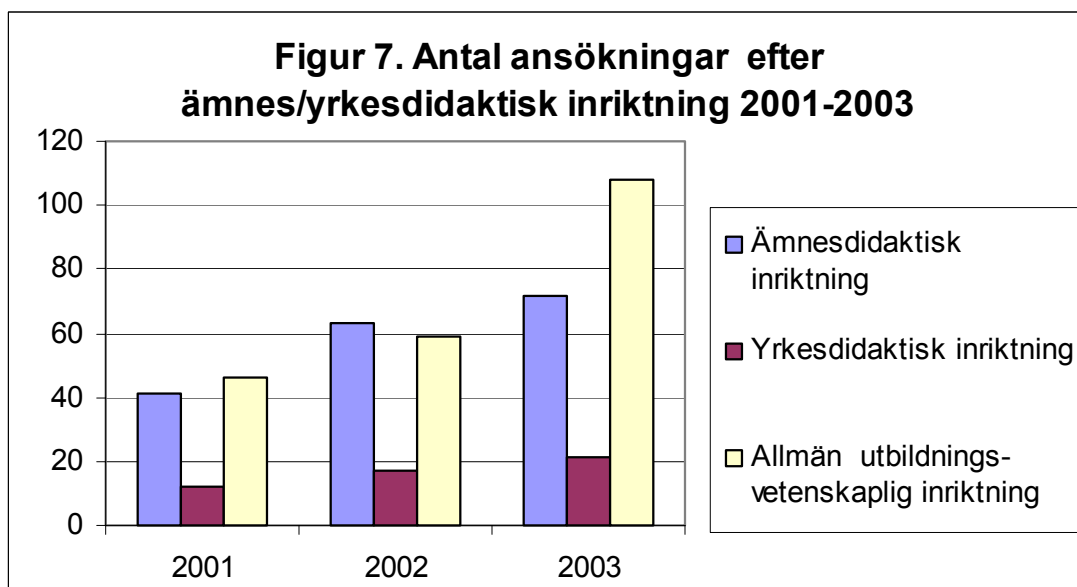
På högskoleområdet har naturligtvis frågor kopplade till lärarutbildning varit det vanligaste temat men också undervisning och lärande inom naturvetenskap och teknik har varit ämnet för många ansökningar inte minst i projekt som gällt användning av IT i undervisningen. Lärande inom vårdutbildningarna har också lockat relativt många sökande jämfört med antalet ansökningar om humanistisk och samhällsvetenskaplig utbildning på högskolenivå. Det senare kan synas märkligt med tanke på att merparten av forskarna på det utbildningsvetenskapliga fältet har sin disciplinära hemvist inom humaniora och samhällsvetenskap – eller kanske är det därför intresset för att studera lärande och undervisning är svagt just här?

Figur 6. Ansökningar 2001-2003 efter utbildningsområde och nivå

Ämnes- och yrkesdidaktisk inriktning

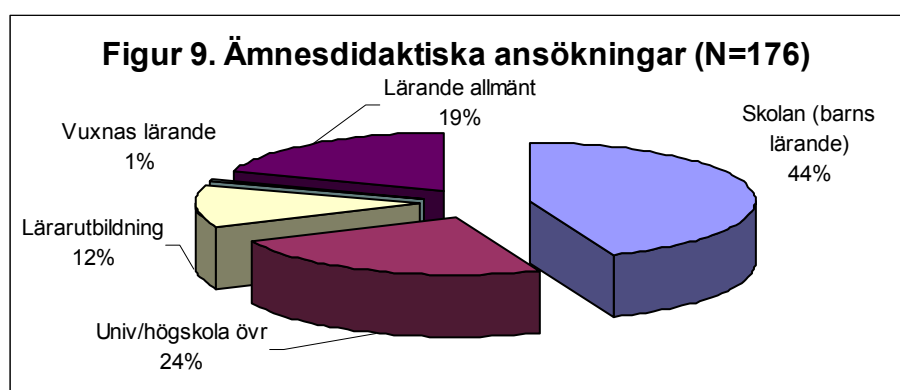
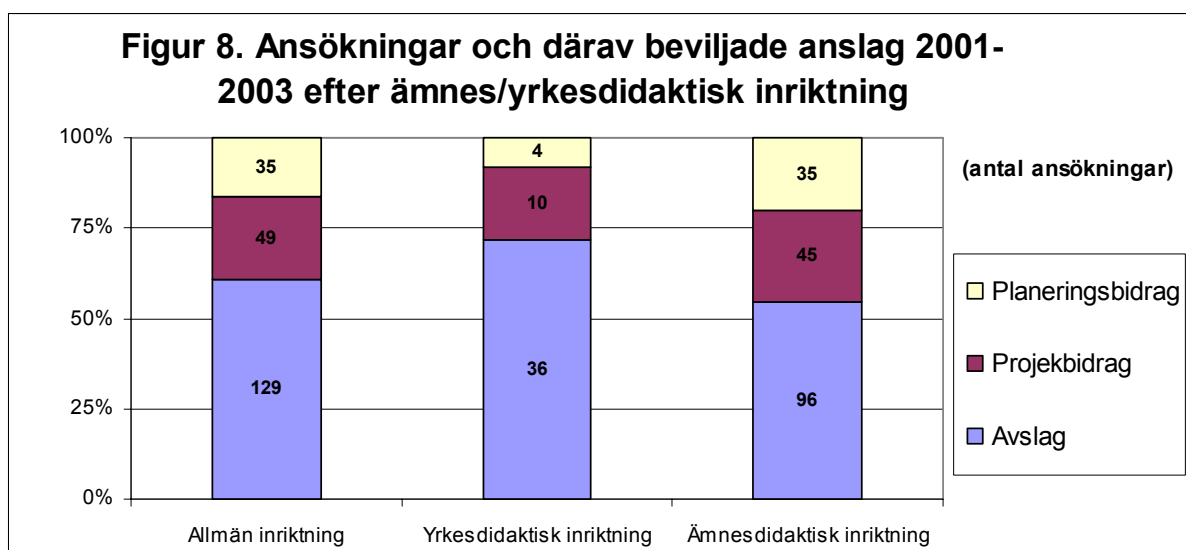
Det finns ingen allmänt vedertagen definition av begreppet didaktik och meningarna om vad som innefattas under rubriker som allmän didaktik, ämnesdidaktik och yrkesdidaktik går starkt isär. UVK har också avstått från att ge dessa begrepp en entydig innebörd i utlysningstexterna. Detta återspeglas också i ansökningarna, inte minst i nyckelorden, som ofta innehåller ordet ämnesdidaktik även i de fall projektet har en mer allmän utbildningsvetenskaplig inriktning. I vår kartläggning har vi använt en enkel och pragmatisk tolkning av begreppen och klassat alla projekt som studerar aspekter på undervisning och lärande relaterat till ett specifikt ämnesinnehåll eller en bestämd yrkesinriktning som ämnes- respektive yrkesdidaktiska. Övriga projekt benämner vi allmänt utbildningsvetenskapligt inriktade.

Vid de två första ansökningstillfällena rådde jämvikt mellan ansökningar med respektive utan ämnesdidaktisk inriktning. När UVK breddade utlysningstexten 2003 resulterade detta i betydligt fler ansökningar av allmän utbildningsvetenskaplig karaktär. Andelen ämnesdidaktiska ansökningar sjönk därmed till omkring en tredjedel, även om antalet ansökningar med ämnesdidaktisk inriktning förblev oförändrat. De yrkesdidaktiska projektförslagen har hela tiden varit i klar minoritet och endast stått för ca 10 procent av ansökningarna (Figur 7).

Ansökningar med ämnesdidaktisk inriktning har haft god framgång i UVK:s bedömningsprocess både när det gäller projektanslag och planeringsbidrag (Figur 8). Närmare hälften av de ämnesdidaktiska projektförslagen 2001-2003 beviljades bidrag av något slag och relativt många fick planeringsbidrag. Det tyder på mer kvalificerade ansökningar (och säkert också en längre forskningstradition) än på det yrkesdidaktiska området där knappt 30 procent av ansökningarna bifalits. De ämnesdidaktiska projektförslagen har framförallt gällt undervisning och lärande inom naturvetenskap, matematik, data och språk men även flera ämnesdidaktiska projekt inom konst och estetiska ämnen har fått anslag. Detta återspeglas också i de sökandes disciplinära hemvist (se vidare nedan).

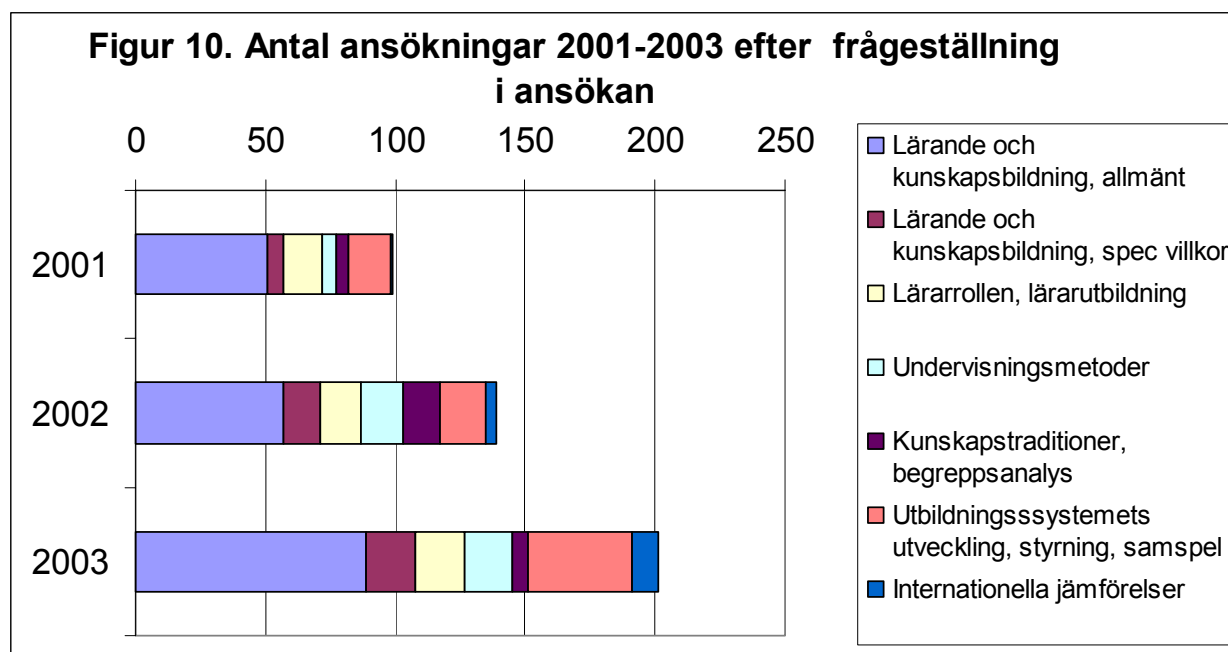
De dominerande frågeställningarna i de ämnesdidaktiska ansökningarna har gällt lärande och kunskapsbildning och studier av undervisningsmetoder medan de yrkesdidaktiska projekten till övervägande delen handlat om läraryrket och lärarrollen i skolan. De yrkesdidaktiska projektförslagen behandlar till viss del vuxnas lärande vilket helt saknas i de ämnesdidaktiska ansökningarna, som framförallt behandlar frågeställningar relaterade till undervisning och lärande i skolan. Var tredje ämnesdidaktisk ansökan avsåg lärande i högre utbildning, lärarutbildning inräknat (Figur 9).

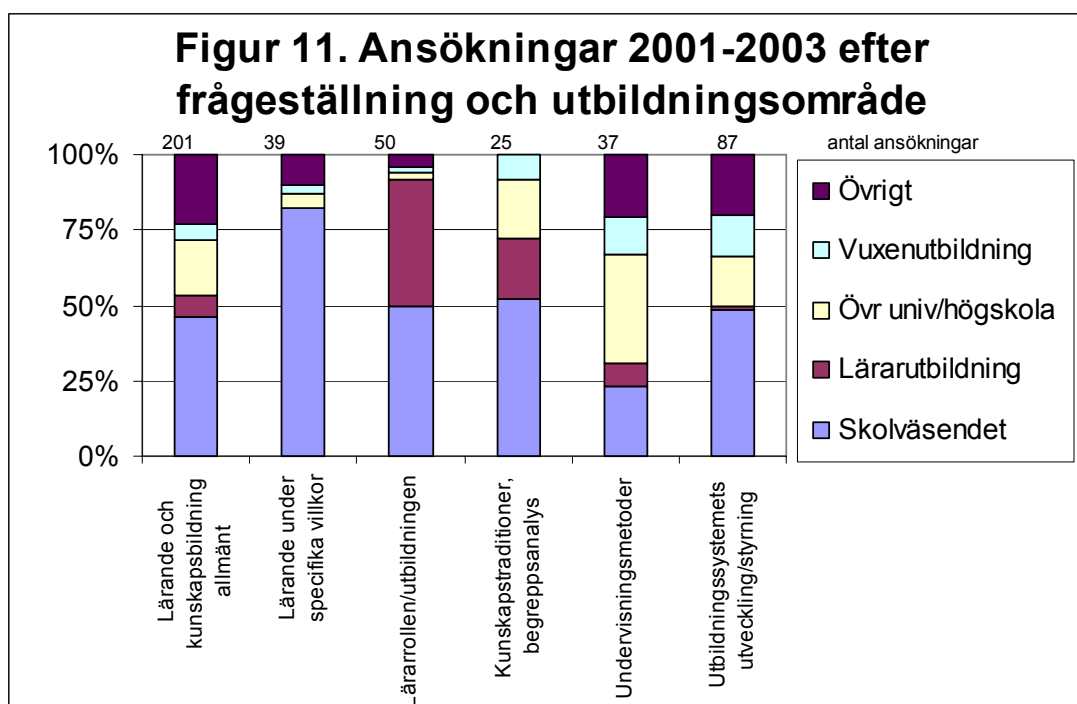
Huvudsaklig frågeställning

Avsikten med UVK: utlysningstexter är naturligtvis att styra ansökningarna mot vissa problemområden. Frågan är vilken effekt detta haft och vad det lett till i praktiken. Av den inledande beskrivningen framgår att det skett en viss förskjutning i formuleringarna i UVK:s utlysningstexter mellan de tre ansökningsomgångarna 2001-2003. Huvudsakligen handlar det om en successiv precisering av prioriterade områden och samtidigt en vidgning från ett mer begränsat lärarutbildningsperspektiv till mer övergripande utbildningsvetenskapliga frågeställningar. Både insnävring och breddning med andra ord. Även om de sökande haft stor frihet att inom ramen för anvisningarna själva välja frågeställning kan man se tydliga spår av UVK:s prioriteringar i såväl sökandemönster som i projektbeskrivningar och motiveringar.

Så skedde exempelvis en markant ökning av antalet ansökningar av mer makrobetonad karaktär (om utbildningssystemets utveckling/styrning och samspel med samhällsutvecklingen) år 2003 som svar på den bredare utlysningstexten inför denna ansökningsomgång. Detta är den mest påtagliga förändringen över treårsperioden (Figur 10). Andelen projektförslag relaterade till lärarroll/lärarytelse var ungefär densamma alla tre åren medan aktiviteten ökade både när det gäller studier av undervisningsmetoder och av lärande och kunskapsbildning. Det senare var och förblev det tunga intresseområdet vid alla tre ansökningstillfällena. Intressant att notera är att det skedde en tydlig ökning av ansökningar om lärande och kunskapsbildning under specifika villkor (specialpedagogik, handikapp, flerkulturella miljöer och grupper med särskilda behov) och även av komparativa (internationella) studier de två senare åren - troligen som svar på UVK:s utlysningstexter.

Därmed inte sagt att utfallet i form av beviljade projekt följde exakt samma mönster som ansökningarna. Projektansökningar som gällde lärarrollen/lärarytelse och internationella jämförelser beviljades nämligen bidrag i något mindre omfattning än övriga ansökningar. Skillnaden är inte stor men tyder ändå på att dessa ansökningar bedömdes som mindre kvalificerade och/eller av mindre utbildningsvetenskaplig relevans. Studier av undervisningsmetoder beviljades bidrag i samma utsträckning som mer teoretiska projekt inom lärande och kunskapsbildning, begreppsanalys mm.

Figur 11 ger en översiktlig bild av hur de problemställningar som behandlas i ansökningarna hänförs till olika nivåer i utbildningssystemet. Det är stor variation i probleminriktning och perspektiv och knappast möjligt att ge en kort sammanfattande beskrivning av innehållet i samtliga ansökningar. Vi redovisar därför ett antal exempel som illustrerar förekommande problemställningar under respektive rubrik.

Den stora gruppen ansökningar på området *lärande och kunskapsbildning*, som alltså stod för över hälften av alla ansökningar, handlade till övervägande delen om skolans problematik – i synnerhet de projekt som gällde lärande under specifika villkor (för utsatta grupper av olika slag). Här återfinns också merparten av alla ämnesdidaktiska projektförslag (om villkoren för lärande inom olika discipliner). Följande utgör exempel på problemställningar inom området:

- den sociokulturella och pedagogiska miljöns betydelse för barns literacyutveckling,
- begreppsbyggnaden i matematik i de tidiga skolåren,
- motivationens och andra faktorer betydelse för elevers lärande, prestationer samt framtida studieval sett ur ett elevperspektiv,
- lärarens möjligheter att skapa dimensioner av variation i lärandesituationen,
- det filosofiska samtals betydelse för begreppsutveckling, kritiskt tänkande, rationalitet.

Projekt om lärande och kunskapsbildning för utsatta grupper handlade exempelvis om:

- särskolans värdegrundsarbete,
- begreppsbyggnad och begreppsförändring hos döva,
- förbättring av barns koncentrationsförmåga genom träning.

Problem om lärande och kunskapsbildning inom högre utbildning behandlades i något färre ansökningar och när det gäller vuxenutbildning nästan inte alls. Några exempel från högskoleområdet:

- interaktivt lärande i distansutbildning,
- ekonomstuderandes tolkningar av och kunskapsbyggnad om ett miljöspecifikt innehåll,
- lärande, läranderesurser och lärandemiljöer inom datavetenskap.

Frågor kring lärande och kunskapsbildning utan koppling till någon bestämd utbildningsform förekom relativt frekvent. Några exempel :

- hur retoriken och dess didaktiska program kan användas för att utveckla elevers/studenters kommunikativa förmåga,
- kunskapsbildningen i estetiska lärprocesser,
- lärandemiljöns betydelse för förmågan att genomföra och konstruera matematiska resonemang,

Ansökningarna på *lärarforskningens* område handlade lika ofta om själva lärarutbildningen som den pedagogiska yrkesverksamheten efter examen. Även om dessa projekt inte utgör så stor andel av UVK:s ansökningar är det ändå uppenbart att lärarprofessionen har en relativt omfattande forskningsverksamhet kring den egna utbildningen/yrket, något som andra professioner nästan helt saknar. Exempel på frågeställningar:

- hur lärare hanterar planeringen av sitt vardagliga arbete, med de prioriteringar och den fördelning av tid på olika uppgifter som måste göras,
- yrkeslärares kunskapsutveckling,
- lärares lärande om eleverna som personer och deras behov och sociala villkor eller livsvillkor.

Studier av *kunskapstraditioner*, *begreppsanalys* och liknande mer teoretiska frågeställningar förekom mer sparsamt i ansökningarna till UVK. Några ansökningar handlade om:

- läroområdets etik (läraren som fostrare),
- abstrakt filosofisk analys och karaktäristik av begreppet värdegrund.

När det gäller studier av *undervisningsmetoder* dominerade högskolenivån och övrig vuxenutbildning medan motsvarande projekt på skolområdet var mer sällsynta. Ibland var resultatet avsett att leda fram till nya undervisnings- och examinationsformer, i andra ansökningar var utgångspunkten en redan känd metod som skulle analyseras. Exempel:

- utvärdering av en metod för att träna arbetsminne hos barn med koncentrationssvårigheter och läs- och skrivsvårigheter,
- analys av hur lärandeprocesser strukturerad med V-diagram och nivåförklaringar kan leda till ett meningsfullt lärande,
- utprövning av en modell avsedd att förena tre olika syften, elevers lärande – lärares lärande – forskares lärande.

De ansökningar som handlade om det svenska *utbildningssystemets utveckling/styrning och samspel med samhällsutvecklingen* var förhållandevis jämnt spridda över utbildningssystemets olika delar. Här var angreppssättet i regel systemorienterat men lärar- och elevperspektiv kunde förekomma även i denna typ av studier, exempelvis hur lärare tolkar och realiserar styrdokument. Exempel på problemställningar:

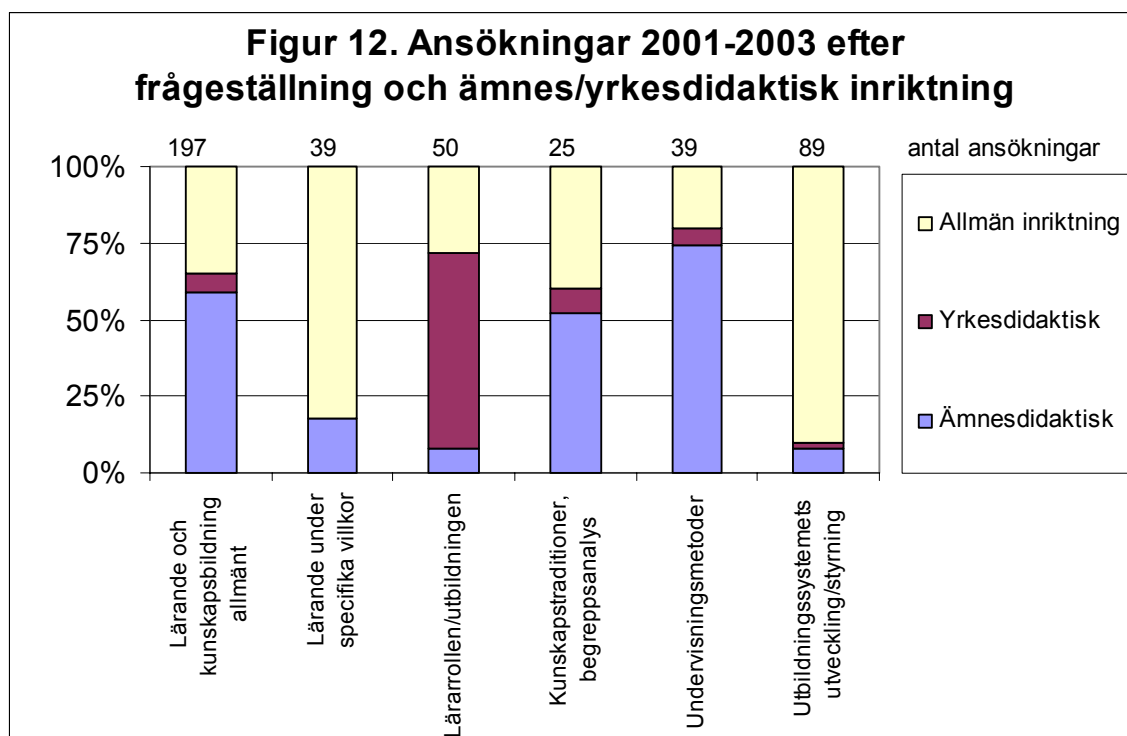
- hur man på kommunal nivå och skolnivå hanterar vissa värdekonflikter (mellan politik och profession, integration och särbehandling samt mellan en kollektivistisk och en individualistisk demokratisyn),
- kunskaps- och lärande processer i högre utbildning och på arbetsmarknaden ur ett köns- och etnicitetsperspektiv,
- den svenska vuxenutbildningens omvandlingar och samspel med sociala och politiska förändringar samt de individuella och institutionella incitamentens konstitutiva roll i denna omvandling,
- nutidshistorisk studie av politiska epistemologier och styrningsmentaliteter i det tidiga 2000-talet ("Samhället som skola").

I sistnämnda typ av studier förekom i begränsad utsträckning ett internationellt jämförande perspektiv, bl.a. i studier av läroplaner och undervisningsmetoder i olika länder. Det förekom dock nästan inga sådana internationella jämförelser av svensk lärarutbildning.

Det samlade ansökningsmaterialet visar att kunskapsbildning på grund-, gymnasie- och högskolenivå utifrån ett elev- eller studentperspektiv är ett stort och aktuellt forskningsområde, inte minst inom naturvetenskap och teknik. En annan reflektion man kan göra är att ansökningarna

till UVK under de första tre åren ofta knöt an till aktuella utbildningspolitiska mål som skolans värdegrund, kulturell och etnisk mångfald, demokrati, medborgarfostran, hållbar utveckling etc. Det gäller inte bara i studier av lärarutbildning och utbildningssystemets samspel med social och politisk förändring utan även för den utbildningsvetenskapliga forskningen som helhet, t o m i många metodprojekt.

Figur 12 ger en bild av hur det ämnes- och yrkesdidaktiska perspektiven är kopplade till olika typer av problemställningar. Här upprepas tidigare redovisade mönster. De ansökningar som vi klassat som ämnesdidaktiska återfinns till största delen under rubriker som behandlar lärande och kunskapsbildning allmänt, analys av kunskapstraditioner och begreppsanalys samt studier av undervisningsmetoder medan de yrkesdidaktiska projekten är koncentrerade till lärarområdet. Det fåtal yrkesdidaktiska ansökningar som har annat fokus gäller oftast vårdområdet (sjuksköterskeutbildningen).

Tabell 5. Antal ansökningar med ämnesdidaktisk inriktning 2001-2003 fördelade efter ämnesområden och skol- respektive högskolenivå

	Skolnivå	Högskolenivå
Språk	18	5
Övrig humaniora/samhällsvetenskap	7	6
Matematik, data	6	8
Naturvetenskap	25	20
Teknik	2	3
Medicin/vård		3
Konstnärliga ämnen	9	5
Idrott	3	1
Övrigt (tvärvetenskap)	7	13
Totalt	77	64

De ämnesdidaktiska ansökningarna har sin ämnesmässiga tyngdpunkt i språk och naturvetenskapliga ämnen (Tabell 5). Därefter kommer matematik och konstnärliga ämnen. På högskoleområdet handlar många projekt om ämnesdidaktiska problem inom tvärvetenskapliga ämnesområden som miljö och kommunikation.

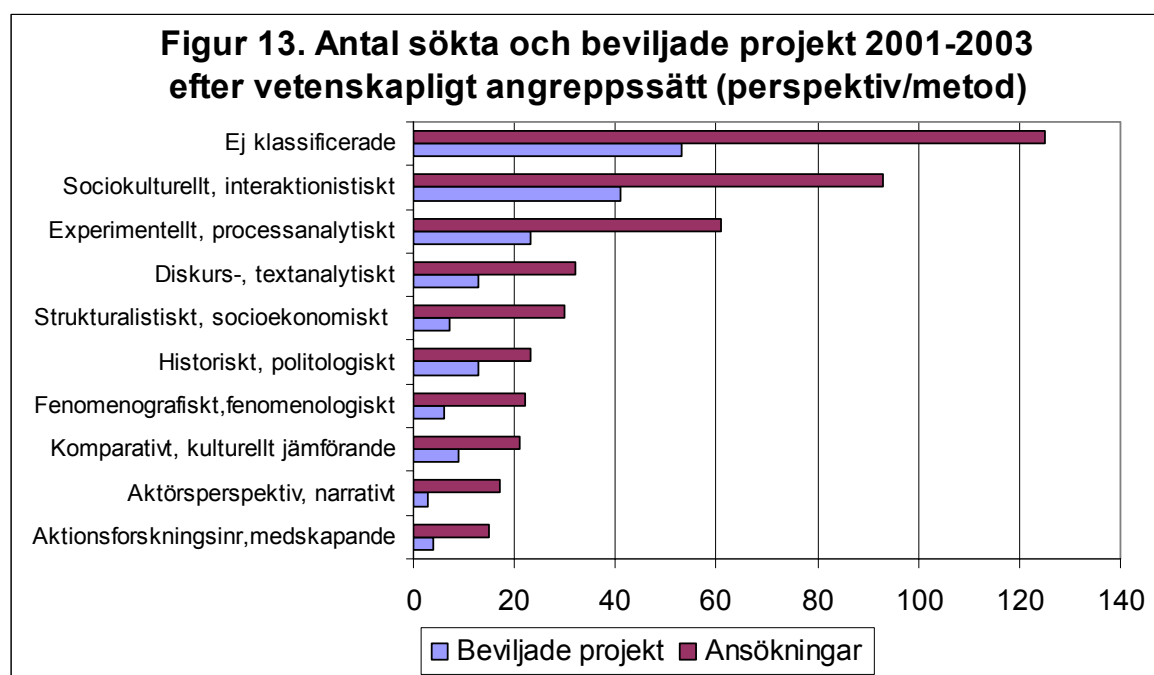
Vetenskapligt perspektiv och metod

Som framgått ovan har det inte varit möjligt att entydigt klassificera alla UVK:s ansökningar efter vetenskapligt perspektiv och metod. Kortbeskrivningarna utgör inte tillräckligt underlag för detta. Det ligger även i forskningsområdets tvärvetenskapliga natur att projekten ibland inte går att hänföra till en bestämd forskningsinriktning. Följande citat från några ansökningar illustrerar detta:

”Projektet kommer att drivas i samverkan mellan olika lärosäten och discipliner, så att ett tvärvetenskapligt forskningssammanhang skapas med företrädare för antropologi, etik, invandringsforskning och pedagogik.”

”Projektet, som använder både kvantitativa och kvalitativa metoder ska pågå under tre år. Fyra forskare deltar: en sociolog, en statsvetare, en mikrobiolog och en idéhistoriker.”

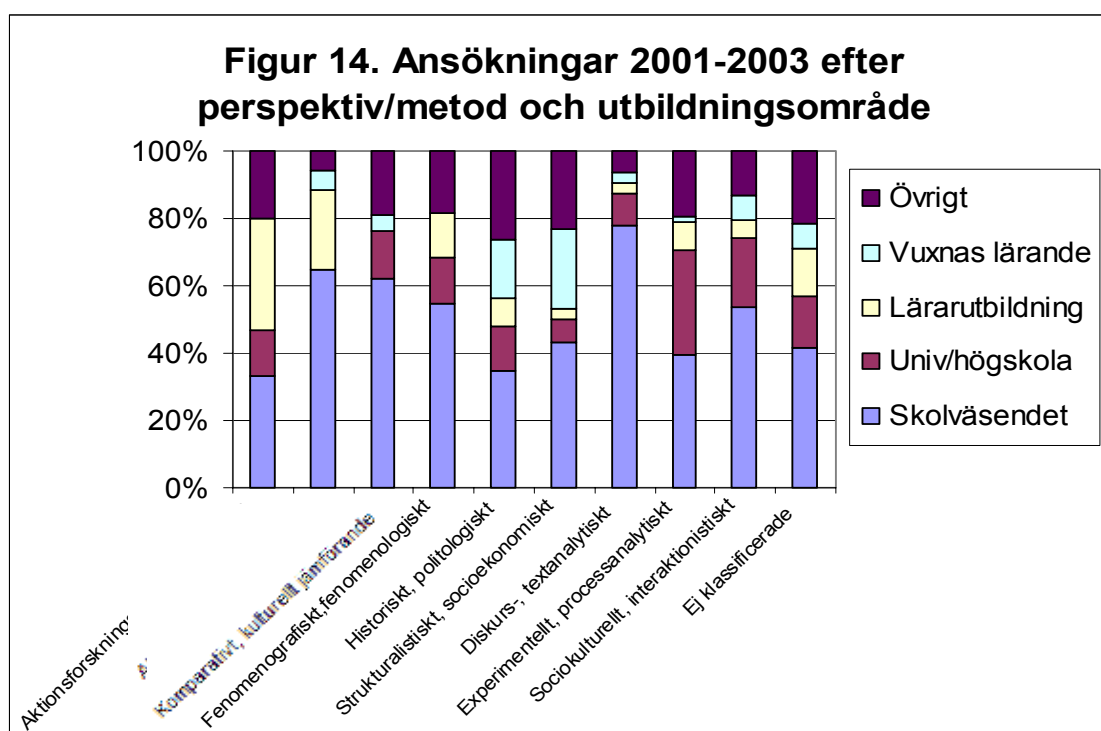
Följden blir att många projekt helt enkelt inte kan klassificeras efter perspektiv och metod. I vår kartläggning är detta fallet i var fjärde ansökan. Redovisningen blir överhuvudtaget mycket summarisk i denna del och stannar vid några grova antydningar vad gäller vetenskapligt angreppssätt i de ansökningar som vi kunnat klassificera. Vi har grupperat ansökningarna i ett antal olika kategorier med ledning av de sökandes egna formuleringar i kortbeskrivningarna och låtit en grupp vara ej klassificerbara på denna grund. De olika kategorierna framgår av figur 13. De vetenskapliga angreppssätten är inte ömsesidigt uteslutande och kan mycket väl förekomma samtidigt i en och samma projektansökan. Tyngdpunkten i projektbeskrivningen har här fått avgöra till vilken kategori projektet förts. Som framgår av diagrammet är andelen beviljade projekt inte lägre bland de ansökningar som ej kunnat klassificeras än bland de ansökningar som hänförs till en bestämd kategori.

Det processorienterade perspektivet och det situerade lärandet dominerar bilden om man inkluderar alla studier med sociokulturellt och interaktionistiskt perspektiv, etnografisk ansats, klassrumsstudier, experimentella ansatser, processanalytiska studier samt fenomenografiska och fenomenologiska studier (Figur 13). Andelen beviljade projekt är genomsnittligt högre här än i kategorin aktionsforskningsprojekt, studier med aktörsperspektiv, narrativt perspektiv och liknande. Relativt många ansökningar anlägger ett historiskt eller politologiskt perspektiv på utvecklingen av utbildning och lärande och bland dessa ansökningar är bevilningsprocenten hög. Motsatsen gäller för strukturalistiskt eller socioekonomiskt orienterade projektansökningar som fått förhållandevis många avslag. Den under senare år snabbt framväxande diskurs- och textanalytiska skolan har av kartläggningen att döma en genomsnittlig position när det gäller andelen beviljade projekt.

Valet av vetenskapligt perspektiv och metod varierar med det utbildningsområde som ansökan avser (Figur 14). Aktionsforskning och det medskapande perspektivet är exempelvis särskilt framträdande i studier kring lärarutbildning, det diskurs- och textanalytiska perspektivet är relativt vanligt i skolforskningen, de processanalytiska studierna förekommer oftare på högskoleområdet och de mer makrobetonade analyserna på vuxenutbildningens område. Skillnaderna är här som på andra ställen inte stora, men de finns där.

Sammanfattningsvis gäller att lärprocessen är kärnan i projektförslagen även om det vetenskapliga angreppssättet och perspektivet varierar. Som jämförelse kan nämnas att en separat kartläggning av ansökningarna på högskoleområdet visade att merparten av de projekt som beviljats anslag av UVK var inriktade på undervisningsprocessen och dess resultat och bara en mindre del på förutsättningarna (ramarna) för denna process.¹ Samma tendens finns således inom det utbildningsvetenskapliga området som helhet.

¹ L. Kim & E. Olstedt: Forskning om lärande i högre utbildning – en översikt. Vetenskapsrådets rapportserie nr 14, 2003.

Det metodiska angreppssättet är något mer frekvent beskrivet i kortbeskrivningarna än det vetenskapliga. De tre första årens ansökningar representerar sammantaget ett brett spektrum av humanvetenskapliga forskningsmetoder. Vanligast är olika former av kvalitativ undersökningsmetodik. Insamlingen av data planeras ofta ske med hjälp av enkäter, intervjuer, test och/eller observationer och ibland genom reanalys av tidigare insamlade data eller befintliga databaser. Det förekommer också mer ovanliga datainsamlingsmetoder som uppsatser, dag/loggböcker, fokusgrupper liksom videoinspelning av undervisningssituationer, reflekterande samtal och s.k. stimulated recall. Ett exempel med både video och intervjuer är en studie som belyser elevers och föräldrars möjligheter att göra sig hörda under utvecklingssamtal. Ytterligare en grupp av datainsamlingsmetoder representeras av livshistorier, livsberättelser, portofolios och liknande som bl.a. analyseras med critical incidentmetod.

Studier utifrån ett historiskt eller politologiskt perspektiv samt diskurs- och textanalytiska studier grundar sig på andra typer av material, tolkning av texter och dokument av olika slag (aktivitetsplaner, policydokument, organisationsbeskrivningar etc.). Exempel på mer ovanliga kvalitativa undersökningsmetoder är kultursemiotisk metod, receptionsforskning, värderingsanalys kommunikationsetnografi, kodväxlingsanalys. Endast ett fåtal projekt tillämpar mer avancerad kvantitativ metod (multivariata tekniker och liknande). Däremot är det många projektansökningar som bygger på en blandning av makro- och mikroperspektiv och därmed på kombinationer av olika typer av dataunderlag och metoder.

Särskilda prioriteringar

Underlaget för vår kartläggning medger knappast heller en hållbar klassificering av i vilken utsträckning ansökningarna ansluter till UVK:s särskilda prioriteringar. Sättet att bedöma projektförslagen och dokumentera bedömningsprocessen har utvecklats successivt och bedömningsprotokollen är därför inte jämförbara över åren. Vi kommenterar endast kortfattat några av de aspekter som framhållits särskilt i UVK:s anvisningar, nämligen mång- och tvärvetenskaplighet, genusperspektiv samt mångkulturellt perspektiv. Vi gör det utifrån de sökandes egna formuleringar i ansökan, om dessa aspekter uttryckligen nämnts i kortbeskrivningen.

Prioriteringen av *mång- och tvärvetenskaplighet* ligger i själva idén om utbildningsvetenskap som ett nytt forskningsfält. Det kommer till uttryck i UVK:s krav på nätverk och samverkan mellan olika institutioner i projekten och har beaktats vid kommitténs bedömning av ansökningarna. Mot denna bakgrund kunde man förvänta sig att mång- och tvärvetenskaplighet skulle ha en framträdande plats i ansökningarna. Formuleringen mång- eller tvärvetenskap förekommer emellertid inte särskilt ofta i kortbeskrivningarna – och dessutom i minskande omfattning över åren - kanske just därför att detta alltmer uppfattas som en självklarhet. Merparten av projektförslagen bygger ändå på samverkan mellan olika discipliner, framförallt de ämnesdidaktiska projekten som definitionsmässigt är mångvetenskapliga. Någon tydlig distinktion mellan tvär- och mångvetenskap har inte gjorts i UVK:s utlysningar och görs i allmänhet inte heller i ansökningarna. Det faktum att forskare från flera discipliner medverkar i ett projekt förefaller många gånger ha räckt för att bedömargrupperna skulle betrakta det som tvärvetenskapligt.

På motsvarande sätt visar det sig att bara var tionde ansökan anger *genusperspektiv* som en viktig aspekt att beakta i analysen. Ibland handlar det om ett övergripande feministiskt eller könsrollsperspektiv, men långt ifrån alltid. Genusaspekten finns ofta med i analyser på systemnivå och i studier med ett sociokulturellt perspektiv. Enligt bedömargruppernas anteckningar är andelen projekt med genusperspektiv så hög som 50 procent. Det beror antagligen på att könsvariabeln finns med om man granskar ansökningarna mer i detalj men behöver inte innebära att genuser-

spektivet är särskilt framträdande i projektet. Det kan vara en av många variabler att beakta snarare än en utgångspunkt för analysen.

Förekomsten av *mångkulturellt perspektiv och frågor kring etnicitet* är ett område som tagits upp mer frekvent i ansökningarna inför år 2003 än tidigare. Det rör sig även här om ungefär 10 procent av ansökningarna. I regel är det i studier av utbildningssystemets samspel med samhällsförändringarna i stort. Sveriges övergång till ett mångkulturellt samhälle och konsekvenserna av detta för skolsystemet berörs i flera projektförslag.

När det gäller prioritering av *praxisnära forskning* valde UVK inledningsvis en öppen hållning. Inriktningen var att stödja sådan praxisnära forskning som har kunskapsutveckling som främsta syfte till skillnad från forskning som främst sysslar med utveckling av praktiska verksamheter. Det gör det svårt att urskilja de praxisnära projekten från andra projekt av grundforskningskaraktär kring lärande och kunskapsbildning. Det är snarare regel än undantag att projektansökningarna innehåller en beskrivning av studiens anknytning till praktiken.

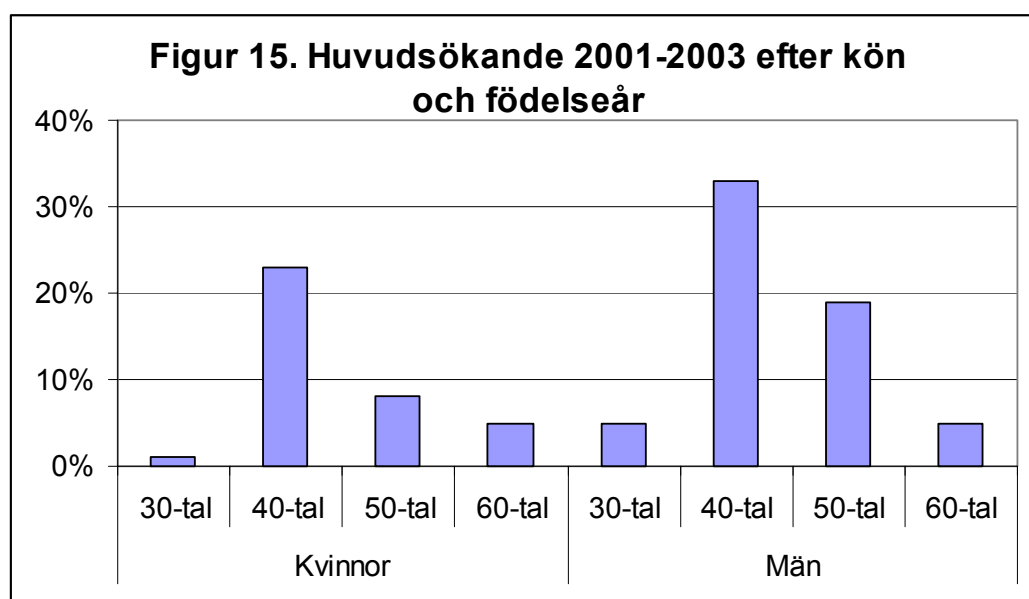
DE SÖKANDE

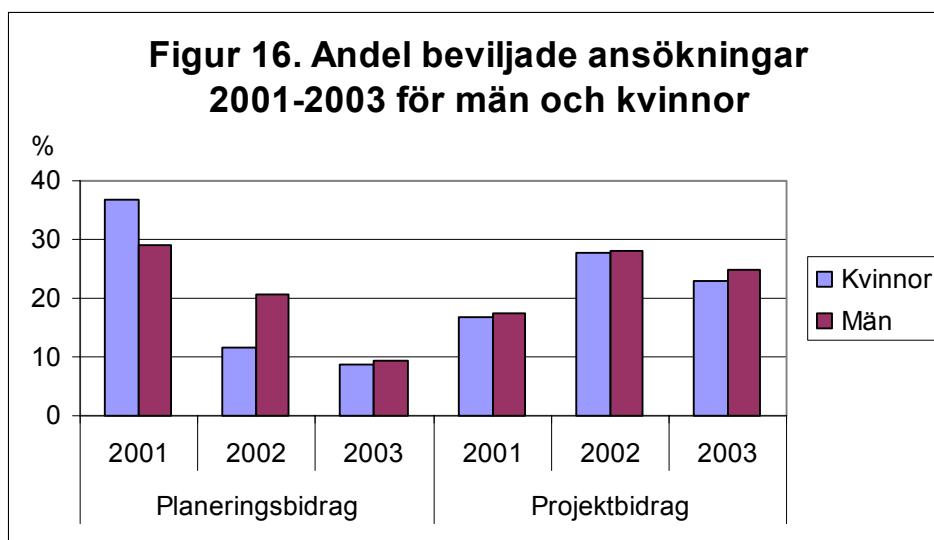
En kartläggning av de sökande till UVK visar hur kommitténs utlysningar har tolkats och utnyttjats av olika intressenter på det utbildningsvetenskapliga området. Vår analys begränsas av praktiska skäl till de huvudsökande för projekten, i regel en vetenskapligt väl meriterad person som står som garant för projektets vetenskapliga ledning och kvalitet. Däremot är det oklart i vilken utsträckning de huvudsökande formulerat ansökan och avses fungera som reell ledare av projektet. I vår kartläggning behandlas den huvudsökande *på varje ansökan* som en sökande. I verkligheten rör det sig emellertid om ett mer begränsat antal individer. Samma person återkommer nämligen ofta som huvudsökande i flera ansökningar. Vid de tre ansökningstillfällena 2001-2003 stod sammanlagt 298 individer som huvudsökande för de 439 ansökningarna. Omkring 50 personer stod som huvudsökande för mer än en ansökan. Ibland handlade det om en förnyad projektansökan efter ett tidigare beviljat planeringsbidrag eller avslag men ofta var en och samma person huvudsökande i flera olika projekt.

På merparten av ansökningarna fanns medsökande (från en till fem stycken), i regel forskare på samma nivå som den huvudsökande. Även de medsökande förekom ofta i flera ansökningar. Var femte ansökan hade minst fyra medsökande. Detta hänger givetvis samman med ambitionen att skapa nätverk och tvär- och mångvetenskapliga angreppssätt i forskningsprojekten. Doktorander förekom som både huvud- och medsökande men i regel var doktoranderna tänkta som medarbetare i projektet.

Kön och ålder

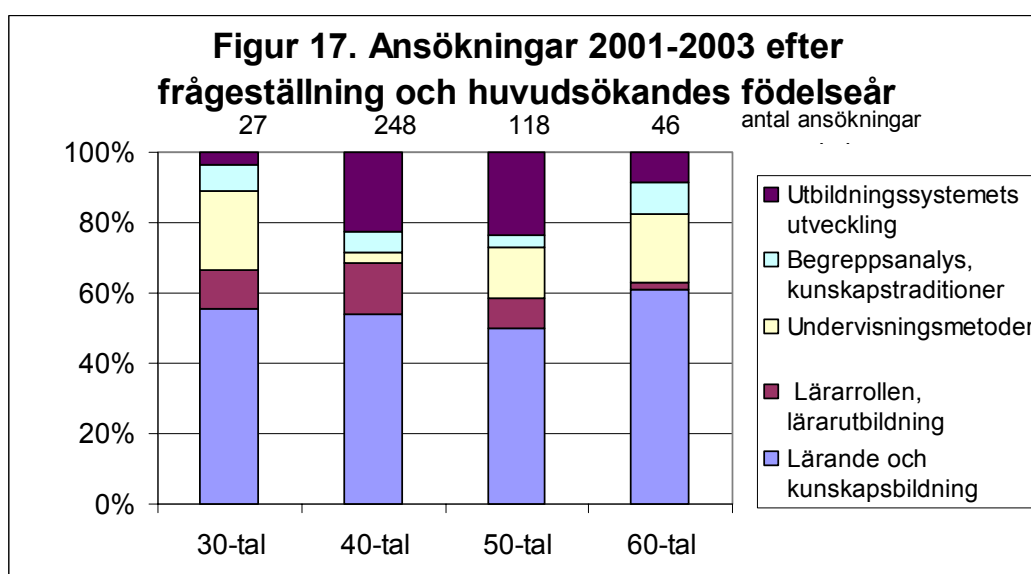
Manliga sökande och fyrtiotalister dominerade gruppen huvudsökande till UVK under de tre första åren. De manliga sökande var i klar majoritet utom i den yngsta åldersgruppen födda på 1960-talet (Figur 15). Mönstret illustrerar utvecklingen mot ökad jämställdhet i högskolesystemet i stort. Vid de två första ansökningssomgångarna utgjorde kvinnorna en tredjedel av de huvudsökande men vid ansökningstillfället inför år 2003 ökade denna andel till 46 procent. Att fyrtiotalisterna dominerar får ses mot bakgrund av kravet på nätverk och universitetsanknytning. Seniora forskare blir av naturliga skäl ofta ansvariga för sådana projekt. Räknar man med doktorander och andra medverkande blir ålders- och könsfördelningen naturligtvis en annan. Men bara det förhållandet att 10 procent av de huvudsökande är födda 1960 eller senare kan synas väl skevt, särskilt som det även bland de medsökande var det relativt få som tillhörde den yngre ålderskategorin.

Utfallet i form av beviljade bidrag är likartat för manliga och kvinnliga sökande med den skillnaden att kvinnorna i genomsnitt fått något sämre utfall på sina ansökningar både i form av planeringsbidrag och projektbidrag. Differensen är dock inte stor, ca fem procentenheter totalt sett. Bara på en punkt avviker utfallet till kvinnornas fördel nämligen i fråga om planeringsbidrag vid det första ansökningstillfället 2001. Då beviljades kvinnliga sökande förhållandevis fler planeringsbidrag (Figur 16).

Inte minst mot bakgrund av fyrtiotalisternas kraftiga dominans finns det skäl att undersöka om det finns några skillnader intresseinriktning (frågeställning i ansökan) mellan åldersgrupperna. Det visar sig finnas vissa sådana skillnader (Figur 17). De medelålders sökande (födda på 1940- och 1950-talen) söker i betydligt större omfattning för projekt som gäller utbildningssystemets utveckling och relation till samhällsutvecklingen i stort. Studier av undervisningsmetoder engagerar i gengäld framförallt de yngre – knappast någon 40-talist har givit in sådan ansökan – medan motsatsen gäller för projekt med inriktning på lärarrollen och lärarutbildningens problematik – där dominerar de äldre. De yngre födda på 60-talet söker också i större utsträckning för projekt som gäller högre utbildning (vid sidan av lärarutbildning). Det kan tyda på ett växande intresse för högskoleområdet bland yngre utbildningsforskare. När det gäller intresset för ämnesdidaktiska studier kan man inte spåra några skillnader mellan generationerna bortsett från det faktum att det bland de äldsta sökande finns förhållandevis många med ämnesdidaktisk inriktning (bl.a. de huvudsökande för de ämnesdidaktiska forskarskolorna).

Disciplinär hemvist

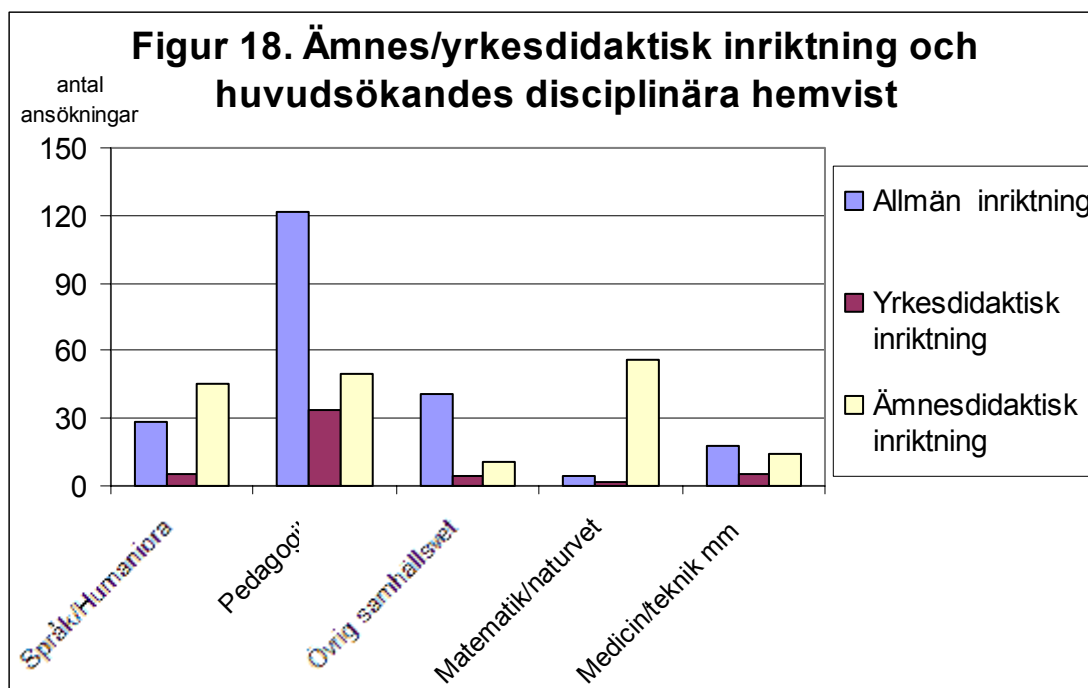
Som framgått inledningsvis (Figur 3) dominerar pedagogiska forskare som huvudsökande till UVK. Närmare hälften har pedagogik som sitt disputationssämne. Denna andel har dessutom ökat och vid ansökningsomgången 2003 stod pedagogiska forskare som huvudsökande på inte mindre än 110 av de totalt 201 ansökningarna. I övrigt är det stor spridning i de sökandes disciplinära hemvist, vilket är ganska naturligt för ett mångvetenskapligt forskningsområde som utbildningsvetenskap (Tabell 6). Ämnesspridningen återspeglar det förhållandet att den ämnesdidaktiska forskningen utvecklats mer inom vissa discipliner - framförallt språkvetenskap, matematik och vissa naturvetenskapliga ämnen - samt det förhållandet att IT-utvecklingen stimulerat intresset för frågeställningar kring utnyttjande av datortekniken i undervisning och lärande.

Tabell 6. Ansökningar till UVK 2001-2003 efter huvudsökandes disputationssämne.

Disputationssämne*	2001	2002	2003	Totalt Antal	Procent
Språkvetenskapliga ämnen (främmande språk, nordiska språk, fonetik)	4	8	9	21	5
Historisk-filosofiska ämnen och teologi (litteraturvetenskap, historia, religionsvetenskap, teologi vetenskapsteori, filosofi, teater/musikvetenskap)	17	19	23	59	13
Pedagogik (pedagogik, internationell pedagogik, musikpedagogik)	40	56	110	206	47
Övrig beteendevetenskap (psykologi, klinisk psykologi, sociologi)	11	17	14	42	10
Övrig samhällsvetenskap (företagsekonomi, statsvetenskap, kulturgeografi)	5	6	6	17	4
Matematiska ämnen och data (matematik, numerisk analys, datavetenskap, inf.teknologi)	6	7	7	20	5
Naturvetenskap inkl lantbruk, miljö (fysik, kemi, biokemi, zoologi, naturgeografi)	7	15	16	38	9
Medicinska ämnen och vård	1	3	4	8	2
Tekniska ämnen och arbetsvetenskap	2	3	5	10	2
Övrigt (inkl. ej disputerade), tema, övrig tvärvetenskap	6	5	7	18	4
Summa	99	139	201	439	100

*Hälften av de huvudsökande hade disputerat vid det universitet som ansökan vid detta tillfälle kom ifrån. Ett litet antal (4 %) hade disputerat vid ett universitet utanför Sverige.

Det finns som väntat ett visst samband mellan de sökandes ämnestillhörighet och den typ av problemställning som tas upp i ansökan. Medan pedagogers och andra samhällsvetares intresse framförallt är riktat mot undervisning och lärande i allmänhet söker forskare från andra discipliner, framförallt matematiker och naturvetare men även humanister, ofta för ett ämnes- eller yrkesdidaktiskt inriktat projekt. Sambandet är dock långt ifrån entydigt, det finns pedagoger som söker för rent ämnesdidaktiska projekt likaväl som det finns språkvetare och samhällsvetare som vill ge sig i kast med mer generella lärandefrågor (Figur 18). I absoluta tal räknat kom det in ungefär lika många ämnesdidaktiska ansökningar från pedagoger som från humanister och från matematiker/naturvetare under UVK:s tre första år.

Institutionell hemvist och lärosätesprofil

Redan av den inledande översikten (Figur 4) framgår att några läroanstalter dominerat flödet av ansökningar, framförallt universiteten i Göteborg och Linköping, som sammantaget svarat för en fjärdedel av ansökningarna till UVK 2001-2003. Två tredjedelar av ansökningarna kom från något av de sex stora universiteten, Lärarhögskolan i Stockholm och Umeå tekniska universitet. I den resterande tredjedelen fanns i stort sett alla övriga universitet och högskolor i Sverige representerade.

Ansökningarna till UVK återspeglar till viss del utbildningsvetenskapens profil vid de olika läroanstalterna. Göteborg, Linköping, Umeå och Lärarhögskolan i Stockholm stod för flest ansökningar på skolområdet medan Uppsala och Stockholms universitet hade flest ansökningar på universitets/högskoleområdet. Linköping hade också flest ansökningar på vuxenutbildningsområdet och Göteborg på lärarutbildningsområdet. Vid sidan av frågeställningar om lärande och kunskapsbildning allmänt, som dominerade genomgående, förekom frågor om lärares utbildning och yrkesverksamhet oftast i ansökningar från Göteborg och Uppsala. När det gäller lärande under specifika villkor (specialpedagogik mm) dominerade Lärarhögskolan i Stockholm medan studier av utbildningssystemets samspel med samhällsutvecklingen och undervisningsmetoder var mer jämnt spridda över läroanstalterna. Även när det gäller vetenskapligt perspektiv kan man notera vissa tyngdpunkter, som t.ex. att relativt många ansökningar av experimentell/processanalytisk karaktär kom från universiteten i Göteborg och Stockholm, ansökningar med sociokulturellt/interaktionistiskt eller strukturalistiskt perspektiv från Stockholm, Umeå och Uppsala medan huvudsökande från Linköping förekom mest frekvent på ansökningar med diskurs- och textanalytiskt angreppssätt.

Vilka lärosäten som är mest aktiva på det ämnes- och yrkesdidaktiska området framgår av Tabell 7. Umeå, Göteborg, Uppsala och Lund i nu nämnd ordning har givit in flest ämnesdidaktiska ansökningar men även fackhögskolorna och ett antal nya universitet och högskolor har varit aktiva på detta område. De finns en viss koncentration till de två förstnämnda lärosätena och Linköping när det gäller naturvetenskaplig ämnesdidaktik, till Uppsala när det gäller matematikdidaktik samt till Lund och Umeå när det gäller språkdidaktiska projektansökningar. Göteborgs

universitet leder klart när det gäller yrkesdidaktiska projektansökningar men på detta område har det även givits in relativt många ansökningar från de nya universiteten och högskolorna. Att den didaktiska profilen skiljer sig åt mellan läroanstalterna är känt från tidigare. I Göteborg är inriktningen mot studentens sätt att lära medan man i Stockholm och Uppsala i större utsträckning placerar in pedagogiken i en samhällelig kontext där det omgivande systemet sätter ramar för innebörden och formerna för lärandet.

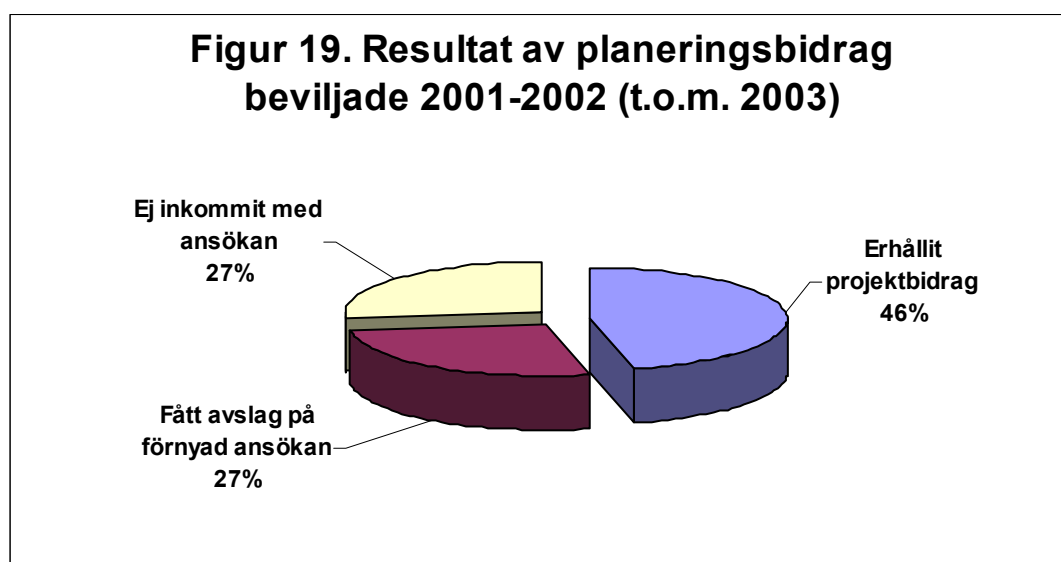
Tabell 7. Antal ansökningar till UVK 2001-2003 efter ansökans ämnes/yrkesdidaktiska inriktning och lärosäte

Inriktning	GU	LiU	UU	UmU	LHS	SU	LU	övriga (<15 ansökningar)		Totalt	
								LTU	Spechögsk		Univ/högsk
Ämnesdidaktisk, totalt	21	13	18	22	11	15	17	7	17	35	176
därav språk	4		3	7		4	4		2	6	30
humaniora		1		3		1	6			1	12
samhällsvetenskap	1		2			1				1	5
idrott					1				2	1	4
musik/estet ämnen	2			3	3	1	2	2	4	6	23
matematik, data	1		9	2		2	3	1	2	7	28
naturvetenskap	10	8	2	7	3	3		3	3	10	49
medicin							1		2		3
teknik		2			1	1			1		5
övrigt	3	2	2		3	2	1	1	1	8	23
Yrkesdidaktisk inriktning	10	5	4	3	5		1	3	4	15	50
Allmän utbildningsvetensk	28	31	21	14	20	21	6	7	9	51	208
Totalt	59	49	43	39	36	36	24	17	30	106	439

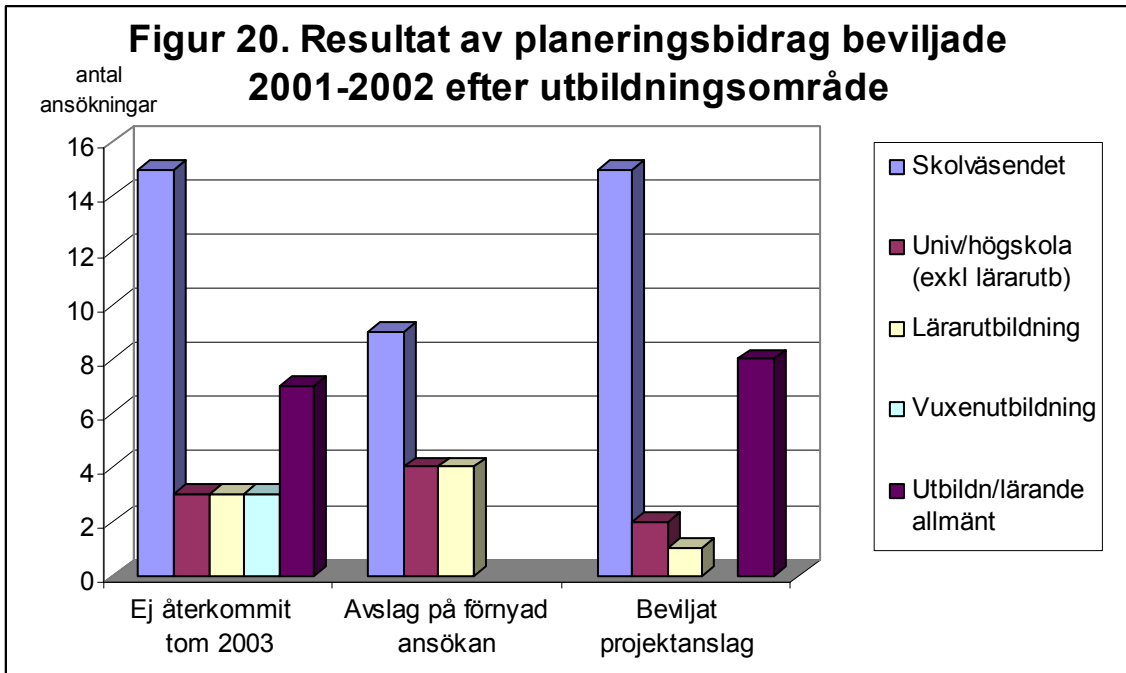
EFFEKTER AV PLANERINGSBIDRAG

Planeringsbidrag har använts av UVK som metod att stimulera och få fram goda projektförslag. Flest planeringsanslag beviljades vid det första ansökningstillfället och sedan i gradvis minskande utsträckning vid de två följande ansökningssomgångarna (se Figur 1). Omkring en tredjedel av de medel som UVK fördelade de tre första åren eller 104 milj. kr. beviljades i form av planeringsbidrag eller projektbidrag efter förnyad ansökan efter sådant initialt stöd. Planeringsbidragen spelar således en betydande roll i UVK:s anslagsgivning även om tendensen är vikande och det sannolikt blir färre planeringsanslag när kommittén existerat en tid. De genomsnittliga projektbidragen är högre till projekt som startat med planeringsanslag, vilket tyder på att det denna väg kommit fram relativt stora och väl genomarbetade projektförslag.

Vi de två första tillfällena beviljades sammanlagt 56 planeringsbidrag och av dessa fick närmare hälften projektbidrag vid kommande ansökningstillfälle (Figur 19). Inemot var tredje fick avslag på sin förnyade ansökan. Lika många hade inte kommit in med ny ansökan då studien genomfördes. (De 18 planeringsbidrag som beviljades 2003 har inte följts upp inom ramen för denna kartläggning.)

Planeringsanslagen fördelar sig över olika utbildningsområden ungefär som ansökningarna i stort, något färre planeringsanslag har beviljats till studier av vuxenutbildning och högre utbildning. Ett antal projektförslag på lärarutbildningsområdet har fått avslag på sin förnyade ansökan och sammantaget kan man säga att hela processen med planeringsbidrag framförallt bidragit till att fler projekt på skolområdet och kring utbildning och lärande allmänt fått anslag (Figur 20). Exempel på några större sådana projekt är (utöver satsningar på forskarskolor): "Förändrade köns/genusordningar i skola och utbildning. Policy, perspektiv, praktik", "Struktur, kultur, ledarskap – förutsättningar för framgångsrika skolor", "Staten, subjektet och pedagogisk teknologi. En nutidshistorisk studie av politiska epistemologier och styrningsmentaliteter i det tidiga 2000-talet".

Även om merparten av de projekt som fått anslag via planeringsbidrag avser generella problem inom området undervisning och lärande och analyser på systemnivå av utbildningssystemet har även ett antal projekt om undervisningsmetoder och undervisning och lärande under speciella villkor (utsatta grupper av olika slag) fått fortsatt stöd efter initiala planeringsanslag exempelvis ett projekt om "Språkliga datorstöd och andraspråksinlärning" samt en studie av "Värdegrundsfrågor inom särskolan, med särskilt fokus på de tonåriga elevernas moralutveckling".

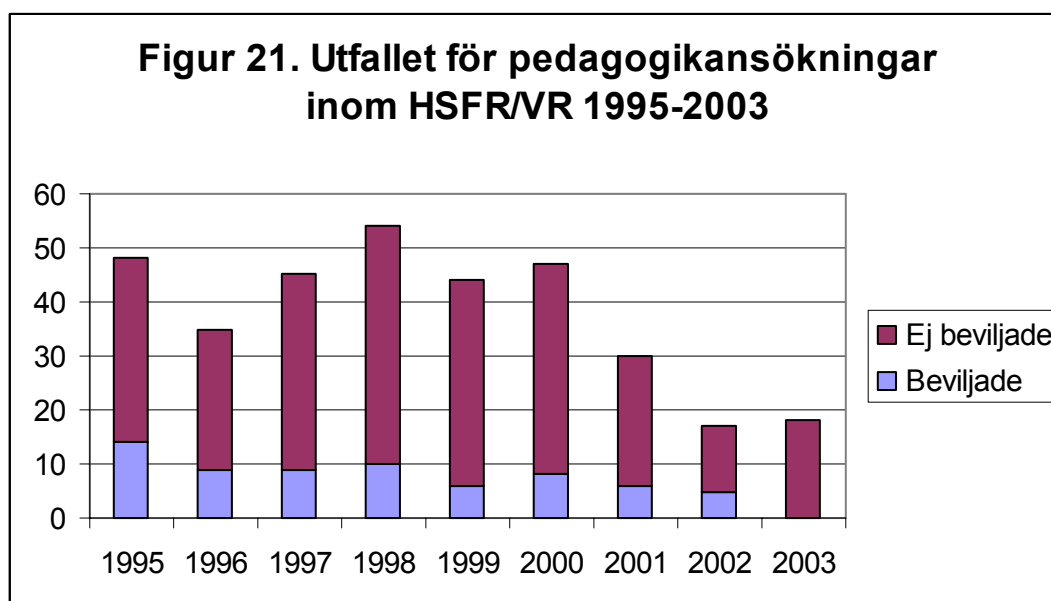
FÖRÄNDRINGAR I UVK:s OMGIVNING

UVK:s första år sammanföll med stora förändringar i det svenska systemet för forskningsfinansiering. Det är därför inte lätt att urskilja de effekter som introduktionen av UVK haft på sökandeströmmar och anslagstilldelning till det utbildningsvetenskapliga området. För att förstå de mer långsiktiga trenderna måste man dessutom beakta de omstruktureringar som skett tidigare under 1990-talet på nationell (och internationell) nivå när det gäller finansiering av FoU med anknytning till undervisning och lärande. De första åren på 2000-talet var på många sätt kulmen på en utveckling som pågått en längre tid.

Låt oss för enkelhetens skull göra en grovindeln av finansiärerna (vid sidan av UVK) i följande tre kategorier²:

1. Forskningsråd som huvudsakligen stöder grundforskning, i detta fall främst Vetenskapsrådets olika ämnesråd, Forskningsrådet för arbetsliv och samhälle (FAS) samt Riksbankens jubileumsfond. EU:s forskningsfonder hör också hit även om de hittills bara i begränsad utsträckning stött utbildningsvetenskaplig forskning.
2. Sektorsforskningsorgan som huvudsakligen stöder behovsmotiverad forskning inom utbildningssektorn, i detta fall Skolverkets och Högskoleverkets forskningsprogram.
3. Nationella organ som stöder FoU-verksamhet inom sektorn, i detta fall framförallt KK-stiftelsen och Vinnova.

Hur ser då de grova trenderna ut när det gäller dessa finansiärers bidrag till utbildningsvetenskaplig FoU? För forskningsråden gäller generellt att det skett en neddragning av anslagen och en ökad konkurrens om forskningsmedlen sedan mitten 1990-talet. Forskning med relevans för undervisning och utbildning förekommer inom flera av Vetenskapsrådets ämnesråd men merparten hamnar ändå inom HS-rådets (tidigare HSFR:s) domäner, framförallt inom beredningsgruppen för pedagogik. Där har utvecklingen under senare år starkt påverkats av tillkomsten av UVK (Figur 21). Antalet pedagogikansökningar minskade kraftigt 2001-2002 och 2003 beviljades inte ett enda projektbidrag.

² Vi bortser här från den forskning som sker vid universiteten på deras basanslag eller genom privat finansiering. Det är dock väl känt att de statliga basanslagen minskat i realvärde och att den privatfinansierade delen av universitetens forskning, inte minst inom humaniora och samhällsvetenskap, är av ringa omfattning.

Givetvis finansieras forskning av relevans för utbildningssektorn även av andra organ inom Vetenskapsrådet än UVK och den nämnda beredningsgruppen för pedagogik. Rådets databas över beviljade ansökningar 2001-2004 upptar (juli 2004) sammanlagt 643 projekt under sökorden utbildning och undervisning. Av dessa tillhör 80 procent UVK:s ansvarsområde, 10 procent HS-rådet (där även andra samhällsvetenskapliga discipliner än pedagogik ingår) medan resten fördelar sig jämt mellan rådet för medicin, rådet för naturvetenskap och teknik och VR:s särskilda stöd till longitudinella databaser. Projekt av utbildningsvetenskaplig relevans har således kommit att koncentreras till UVK.

När det gäller bidrag till utbildningsvetenskaplig forskning från FAS och Riksbankens jubileumsfond är situationen likartad. De senaste årens ökade sökandetryck i kombination med urholkade anslag gör att det bara på marginalen och sannolikt i minskande omfattning beviljats medel till utbildningsvetenskapliga projekt av dessa finansiärer. Under rubriken lärande hittar man inte något projekt i FAS databas för åren 2001-2003. Vidgar man sökorden till att även omfatta orden utbildning, lärare och kompetens blir resultatet närmare 20-talet beviljade projekt, flertalet under år 2001. Dessa projekt handlar i regel om arbetsmarknadsrelaterade problem. Riksbankens jubileumsfond stöder i begränsad omfattning forskning kring lärandeprocesser och utbildning framförallt via Jubileumsdonationen. En särskild områdesgrupp för kunskapssamhället finns inrättad. Under perioden 2001-2003 gav Riksbanksfonden anslag till sammanlagt ett tiotal projekt av relevans för utbildning och lärande, flertalet det första året. En närmare granskning av fondens bidrag till forskning om universitet och högskolor visade att det skett en minskning av lärandeprojekt under senare år.³ Att detta har samband med etablerandet av UVK förefaller troligt.

Förväntningarna från de sökandes - och kanske också från de sidoordnade finansiärernas sida - har följaktligen under senare tid i ökad utsträckning riktats mot UVK när det gäller finansiering av projekt med utbildningsvetenskaplig inriktning. Denna tendens förstärks av det faktum att de båda tidigare sektorsforskningsorganen på utbildningsområdet avvecklats. Rådet för forskning om högre utbildning lades ned 1997 (och redan 1992 försvann UHÄ:s program för uppföljning och policyanalys). År 2003 gick även Skolverkets forskningsprogram i graven i samband med omorganisationen av skolmyndigheten. De centrala utbildningsmyndigheternas arbete har i stället inriktats på utvärdering, utvecklingsarbete och informationsspridning. Rådet för högre utbildning (inom Högskoleverket) har fått utvidgade mandat och resurser för utvecklings- och informationsinsatser när det gäller forskning om högre utbildning. På skolområdet har en särskild Skolutvecklingsmyndighet inrättats som skall stödja sig på forskningsresultat och "medverka i spridning av resultat av forskning som genomförs vid universitet och högskolor", men utan att själv medverka som finansiär eller beställare av forskning.

Till detta kommer ytterligare en - och kanske mindre observerad - förändring nämligen den ökning av FoU-insatserna på utbildningsområdet som KK-stiftelsen och Vinnova bidragit till. Någon samlad bild av dessa satsningar redovisas inte här men det räcker att hänvisa till några av de program av relevans för utbildningsområdet som dessa finansiärer sjösatt de senaste åren. Vinnova stöder projekt kring IT och lärande (under kunskapsplattformen IKT-användning) samt projekt om kunskapsbildning och organisering (under kunskapsplattformen Arbetslivsutveckling för hållbar tillväxt). Och även om KK-stiftelsens skolutvecklingsprogram nu stängts för vidare ansökningar så anvisar stiftelsen betydande anslag till FoU-projekt framförallt kring IT-baserade läromedel och till kunskapsutveckling och erfarenhetsutbyte kring lärande. Stiftelsen har nyligen beslutat att fortsätta arbetet med IT-frågorna i skolan, och då särskilt med fokus på lärarutbildningarna. Inom ramen för dessa satsningar ges bl.a. stöd till forskningsprojekt och doktorander. Även Vårdalstiftelsen ger bidrag till forskning om vårdutbildning och lärande i vården och satsningen på projektet Brain Power, där flera stiftelser och fonder samverkar, berör också olika

³ L-Kim & E. Olstedt: Forskning om lärande i högre utbildning – en översikt. Vetenskapsrådets rapportserie nr 14, 2003.

aspekter av lärande. Totalt rör det sig om satsningar på forskning och utveckling i en storleksordning väl i klass med UVK:s anslag, där dock bara en mindre del utgör rent forskningsstöd.

Den beskrivna utvecklingen innebär otvivelaktigt att stödet till grundforskning på det utbildningsvetenskapliga området ökat, men inte helt i den omfattning som tillkomsten av UVK ger intryck av. För att ge en rättvisande bild måste man ta hänsyn till förändringarna i finansieringssystemet i övrigt, såväl plus- som minusposter. På minussidan står den minskning som skett av bidragen från olika forskningsråd och sektorsforskningsorgan till det utbildningsvetenskapliga området. Det balanseras dock mer än väl av tillkomsten av UVK och en del ytterligare forskningsstöd via EU och forskningsstiftelser. Frågan är vad detta betytt för forskningens innehåll och styrning. Vi menar att utvecklingen inneburit

- en nedskärning av sektorsforskningen på utbildningsområdet till förmån för en satsning på utvärdering och myndighetsstyrt utvecklingsarbete,
- en ökad fokusering på lärandeprocesser och lärarutbildning på bekostnad av mer makrobetonade studier av utbildningssystemets villkor,
- ett ökat inflytande från forskarnas sida på forskningsverksamheten inom området (i förhållande till den administrativa och politiska beslutsapparaten).

Sammantaget har det skett en kraftig ökning av resurstillflödet till utbildningsvetenskaplig FoU. Som tidigare påpekats när det gäller högskoleforskningen finns dock en uppenbar risk att den policyrelaterade och systemkritiska forskningen relaterad till de politiska besluten och ramfaktorerna på utbildningsområdet fått stryka på foten⁴. När utbildningsvetenskapliga kommittén inför 2003 års ansökningsomgång vidgade utlysningstexten och ökade bidragen till projekt om utbildningssystemets styrning och samspel med samhällsutvecklingen i stort var detta, sett i ett längre tidsperspektiv, bara en mindre ”korrigerande” av en pågående trend i motsatt riktning. Vilken inverkan den beskrivna utvecklingen får på utbildningsforskningen vid landets universitet och högskolor återstår att se.

Den förändrade finansieringsbilden av utbildningsvetenskaplig FoU

Minskade forskningsanslag:

- Nedläggning av Rådet för forskning om högre utbildning (1997)
- Nedläggning av Skolverkets forskningsprogram (2003)
- Minskade rådsanslag från HS-rådet, RJ och FAS

Ökade utvecklingsanslag

- Etablering/utvidgning av Rådet för högre utbildning (1991/2002)
- Etablering av Myndigheten för skolutveckling (2003)
- Nya kunskapsplattformar vid KK-stiftelsen och Vinnova

Ökade forskningsanslag:

- Inrättande av UVK (2001)
 - Ökade forskningsanslag från EU och forskningsstiftelser
-

⁴ ibid

BILAGA: TILLVÄGAGÅNGSÄTT OCH KLASSIFICERINGAR

Kartläggningen omfattar de ansökningar som kom in till UVK de tre första ansökningsomgångarna:⁵

- i maj 2001 *inför år 2001* (p.g.a. att kommittén inrättades först 2001-03-01)
- i september 2001 *inför år 2002*
- i maj 2002 *inför år 2003*

De uppgifter som ligger som grund för kartläggningen är hämtade från ansökningshandlingarna samt från Vetenskapsrådets databas och kommitténs beslutsdokument. Det totala antalet registrerade projektansökningar under perioden 2001 – 2003 uppgick till 447. Av dessa ansökningar har vissa uteslutits (återtagna eller felaktiga ansökningar, ansökningar om konferensbidrag samt vissa uppdragsärenden). De resterande 439 ansökningarna som ingår i kartläggningen fördelar sig enligt följande på de tre ansökningsomgångarna:

Ansökningsomgång	Beviljade projektbidrag		Beviljade planeringsbidrag		Avslag		Totalt	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
2001	17	17	31	31	51	52	99	100
2002	39	28	25	18	75	54	139	100
2003	48	24	18	9	135	67	201	100
Totalt*	104	24	74	17	261	59	439	100

*Ansökningar som fått avslag eller beviljats planeringsbidrag kan återkomma vid flera ansökningstillfällen

Någon särbehandling har inte skett av ansökningar som avser bidrag till forskarskolor eftersom en stor del av dessa bidrag går till doktoranders forskningsprojekt. Av det totala antalet ansökningar avsåg 23 (5 procent) bidrag till forskarskolor eller forskarskoleliknande projekt med fördelning 8, 5 och 10 på de tre åren.

Utgångspunkt för vår bearbetning har varit utdrag ur Vetenskapsrådets databas avseende ansökningar till UVK inför åren 2001-2003. Från databasen har hämtats uppgifter om de sökande och projektens inriktning i grova drag. Uppgifterna har kompletterats med ytterligare information om projektens inriktning, finansiering mm från ansökningshandlingarna samt med uppgifter om kommitténs bedömning och beslut i olika beslutsdokument. Med hänsyn till att bedömningsproceduren varierat både över tid och mellan enskilda bedömare har vi inte använt oss av uppgifterna i bedömarprotokollen utan gjort egna klassificeringar. När det gäller forskningsansats och metod baseras dessa på de kortbeskrivningar och nyckelord som den sökande själv angivit i ansökningshandlingen. Vi har inte haft möjlighet att gå på djupet i de enskilda ansökningshandlingarna och ta del av den utförligare beskrivning av angreppssätt mm. som redovisas i projektplanen. Det skulle möjligen i vissa fall ha resulterat i en annan klassificering av vetenskapligt perspektiv och metod. Resultatet av samtliga klassificeringar har tillförts databasen som alltså innehåller det samlade resultatet av vår kartläggning för varje enskild ansökan. Databasen kan därmed ligga till grund för fortsatta uppföljningar och analyser av ansökningsmaterialet. Vår kategorisering av ansökningarna efter utbildningsområde, frågeställning mm har gjorts med utgångspunkt i kommitténs utlysningstexter och andra faktorer av relevans i sammanhanget. Ambitionen har varit att göra kategorierna så heltäckande som möjligt över såväl tid som ämnesområden så att de

⁵ I rapporten används i allmänhet årtalen 2001-2003 som beteckning på ansökningsomgångarna *inför* respektive års fördelningsbeslut (oavsett när i tiden besluten fattades).

kan användas fortsättningsvis i den löpande uppföljningen. Ibland har det krävts kategorisering i flera olika dimensioner för att täcka in de aspekter som efterfrågas i uppdraget.

Kortbeskrivningen i ansökningshandlingen, som legat till grund för klassificeringen har ibland inte räckt till för att hänföra en projektansökan till en bestämd kategori. Det gäller framförallt i fråga om vetenskapligt perspektiv och metod där en fjärdedel av ansökningarna inte kunnat klassificeras överhuvudtaget. Men även det gäller även projektens ämnes- eller yrkesdidaktiska inriktning, huvudfrågeställning och relation till UVK:s särskilda prioriteringar har kortbeskrivningarna inte alltid räckt till. En ordentlig klassificering i nämnda avseenden kräver ingående vetenskaplig bedömning av varje ansökan och sannolikt även kompletterande information från de sökande. Till detta har det varken funnits tid eller resurser. De resultat som redovisas får därför betraktas som illustration och antydan av vissa trender i materialet som kan vara värda att analysera närmare.

Följande klassificeringar har tillämpats i kartläggningen, registrerats i databasen och legat till grund för innehållsanalysen :

1. Utbildningsområde/nivå

Skolväsendet (S) förskola, barns lärande (B)
 grundskola (GR)
 gymnasieskola (GY)
 stadiövergripande frågor inkl. lärarrollen i skolan (Ö)

Universitet/högskola exkl. lärarutbildning(UH)
 grundutb. humaniora/samhällsvet/jur/teol (HS)
 grundutb. konstnärlig utb (K)
 grundutb. medicin/vård (MV)
 grundutb. naturvet/teknik (NT)
 forskarutbildning (F)

Lärarutbildning (UL)

Vuxnas lärande i arbetsliv, folkbildning, informella miljöer, livslångt lärande (V)

Utbildning/lärande allmänt t.ex. inläring allmänt, samband skola-högskola, relation till samhällsutvecklingen (Ö)

2. Ämnes/yrkesdidaktisk inriktning:

Utbildning/lärande allmänt, utan ämnes/yrkesinriktning (A)

Ämnesdidaktisk inriktning (Ä) språkämnen (SP)
 humaniora, teologi (H)
 samhällsvetenskap (S)
 matematik, datavetenskap, IT (MA)
 naturvetenskap, miljöutb (N)
 medicinska ämnen (ME)
 tekniska ämnen (T)
 konstnärlig utb, estetiska ämnen (K)
 idrott, fysisk träning (I)
 övrigt (teman, tvärvet. ämnen) (Ö)

Yrkesdidaktisk inriktning (Y) undervisningsyrken (L)
 vårdyrken (V)
 tekniska yrken (T)
 övriga yrken (Ö)

3. Frågeställning

Lärande och kunskapsbildning under allmänna villkor (LA)

Lärande och kunskapsbildning under specifika villkor t.ex. specialpedagogik, handikapp, flerkulturella miljöer, grupper med särskilda behov (LS)

Lärares/skolledares arbete, lärarutbildning (LL)

Kunskapstraditioner, begreppsanalys (KB)

Undervisnings/examinationsmetoder (MU)

Det svenska skolsystemets/utbildningssystemets utveckling/styrning, samspel med social/politisk/ekonomisk utveckling, ideologi (SY)

Internationella utblickar och jämförelser (I)

4. UVK:s prioriteringar

Kommitténs speciella prioriteringar av mång- och tvärvetenskap (MV), genusperspektiv (G), kulturell och etnisk mångfald (M) har analyserats i särskild ordning och ansökningarna klassats efter om dessa aspekter nämnts i ansökningshandlingarna och/eller beaktats vid bedömningen.

5. Vetenskapligt perspektiv/metod (angreppssätt)

Fenomenografiskt, fenomenologiskt, kognitionspsykologiskt angreppssätt (FE)

Sociokulturell, kontextuell analys (situerat lärande), klassrumsstudier, etnografiskt, interaktionistiskt, konstruktivistiskt perspektiv mm (SO)

Strukturalistiskt, socioekonomiskt, sociologiskt makroperspektiv (ST)

Processanalytiskt, effektstudier, experimentell design, utvärderingsansats (EX)

Diskurs- och textanalytiskt, filosofiskt angreppssätt (DT)

Komparativt, kulturellt jämförande (KO)

Historiskt, nutidshistoriskt, läroplansteoretiskt, politologiskt (HI)

Aktionsforskningsinriktat, medskapande (AK)

Aktörsperspektiv, levnadshistorier, narrativt (A)

Ej klassificerade (Ö)

6. Övrigt

Ansökningarna har även klassificerats i avseende på

- Utfall: beviljade projektbidrag (B), beviljade planeringsbidrag (P), avslag (A)
- Om ansökan avser forskarskola eller forskarskoleliknande projekt (F)
- Huvudsökandes disputationssämne (i några fall framgår inte huvudsökandes disputationssämne och alla sökande är inte heller disputerade)
- Beviljat belopp samt tidsram

TIDIGARE ARBETSRAPPORTER/WORKING PAPER

- 2001:1 Alexander Kanaev & Albert Tuijnman : *Prospects for Selecting and Using Indicators for Benchmarking Swedish Higher Education*
- 2001:2 Lillemor Kim, Robert Ohlsson & Ulf Sandström : *Kan samverkan mätas? Om indikatorer för bedömning av KK-stiftelsens satsningar*
- 2001:3 Jenny Beckman, Mats Brenner, Olle Persson & Ulf Sandström : *Nya arbetsformer inom diabetesforskning – studier kring en nätverkssatsning*
- 2001:4 Ulf Sandström : *Om den svenska arkitektur-, bostads- och stadsbyggnadsforskningens karaktär*
- 2001:5 *Verksamhetsberättelse 1999-2000*, Föreningen för studier av forskning och utbildning
- 2001:6 *Kunskapssystem i förändring*, Verksamhetsprogram 2001-2003
- 2001:7 Martin Meyer : *Science & Technology Indicators Trapped in the Trippel Helix?*
- 2001:8 Bo Persson : *Reluctant Agencies : Sectorial Agencies and Swedish Research Policy in the 1980s*
- 2002:9 Sverker Sörlin: *Cultivating the Places of Knowledge*
- 2002:10 Lillemor Kim: *Masshögskolans paradoxer – fem inlägg i den svenska högskoledebatten*
- 2002:11 Henry Etzkowitz: *The Triple Helix of University - Industry - Government : Implications for Policy and Evaluation*
- 2002:12 PREST, University of Manchester: *A Comparative Analysis of Public, Semi-Public and Recently Privatised Research Centres*
- 2002:13 Maria Wikhall: *Culture as Regional Attraction : Migration Decisions of Highly Educated in a Swedish Context*
- 2002:14 Göran Friberg: *Svenska Tekniker 1620-1920 : Om utbildning, yrken och internationell orientering*
- 2002:15 Hans Löf & Almas Heshmati: *The Link Between Firm Level Innovation and Aggregate Productivity Growth : A Cross Country Examination*
- 2002:16 Sverker Sörlin: *Fungerar forskningssystemet?: Några strategiska frågor för strategisk forskning*
- 2002:17 Tobias Harding, Ulf Sandström, Sverker Sörlin & Gella Westberg: *God avkastning på marginellt risktagande? Bidrag till en utvärdering av nordiskt forskningsamarbete inom ramen för NOS.*
- 2002:18 Ingrid Schild & Sverker Sörlin: *The Policy and Practice of Interdisciplinarity in the Swedish University Research System*
- 2002:19 Henrik Karlsson: *Konstnärlig forskarutbildning i Norden*
- 2002:20 Laila Abdallah: *Resultat eller process : Trender inom utvärdering av svensk högskoleutbildning under 1990-talet*
- 2002:21 Jan-Eric Degerblad, Olle Edqvist och Sam Hägglund: *Utvärderingsspelet*
- 2003:22 Ulf Sandström, Laila Abdallah, Martin Hällsten: *Forskningsfinansiering genom regional samverkan*
- 2003:23 Hans Löf: *Dynamic Optimal Capital Structure and Technological Change*
- 2003:24 Janz, Norbert, Löf, Hans & Bettina Peters: *Firm Level Innovation and Productivity : Is there a Common Story Across Countries?*
- 2003:25 Sandström, Ulf & Martin Hällsten: *Företagens finansiering av universitetsforskning – en översikt i mars år 2003*
- 2003:26 Bo Persson: *Typifying Scientific Advisory Structures and Scientific Advice Production Methodologies*
- 2003:27 Anders Broström, Hans Löf & Carolina Sigfridsson: *Kartläggning av högre utbildning och universitetsforskning i Mälardalen*
- 2003:28 Hans Westlund : *Regionala effekter av högre utbildning, högskolor och universitet. En kunskapsöversikt.*
- 2003:29 Göran Melin : *Effekter av postdoktorala studier*
- 2004:30 Sverker Sörlin (ordf.), Mårten Carlsson, Britt-Marie Drottz-Sjöberg och Göran Melin: *Utvärdering av det svenska medlemsskapet i IIASA*
- 2004:31 Sverker Sörlin, *Institutssektorn, högskolan och det svenska innovationslandskapet*
- 2004:32 Anders Broström, Enrico Deiaco & Sverker Sörlin *Tekniska universitet på världsmarknaden? -motiv och förutsättningar för en strategisk allians mellan KTH och Chalmers*